

Orientering utan karta och kompass

Invandrade akademiker om vägen till svensk arbetsmarknad | Maj 2013

Josefin Edström
Nadia Tafur Jonsson

Nadia drömmer om att hjälpa andra

Nadia Tafur Jonsson från Colombia sökte, efter ett par års arbete som nyexaminerad kommunikator, en ny utmaning. Hon packade väskan och reste till ett land långt hemifrån och jobbade som au pair hos en spansktalande familj. Istället för att resa tillbaka mötte hon kärleken och började ett nytt liv i Sverige.

– Just nu läser jag engelska berättar Nadia. Jag har tidigare läst svenska för akademiker och programmet Korta vägen på Stockholms universitet. Via Korta vägen fick jag praktik och jobb på Sacos kommunikationsavdelning. Jag skulle vilja jobba som samhällsinformatör eller etableringslots. Jag känner igen och kan förstå problematiken att komma in på den svenska arbetsmarknaden. Jag vet själv hur tufft det kan vara. Samhällsorientering kan spela en viktig roll i etableringen för nyanlända. Som samhällsinformatör skulle jag vilja hjälpa till och underlätta etableringsprocessen för andra. Det finns stora skillnader mellan andra samhällen och det svenska. Här finns unika saker som kan vara svårt att förstå eftersom man inte har något att relatera till.

Universitetet skapar möjligheter

– De kunskaper jag fått på universitet hjälpte mig att öppna tanken, att fördjupa mig i olika intressanta frågor. Så tänkte jag när jag valde att läsa vidare på universitetet. Den som studerar får massor av kunskaper. Samtidigt har jag alltid tyckt om mötet med människor. Jag ville därför bygga på mina kunskaper och färdigheter för att kunna jobba på ett professionellt sätt med och för människor.

Drömmar om framtiden

Först vill jag etablera mig på den svenska arbetsmarknaden och få användning av mina kunskaper. När man har studerat lång tid vill man komplettera och utveckla sina teoretiska kunskaper även i praktiskt arbete. Mitt jobb har stor betydelse för mig och för det svenska samhället. Genom jobbet kan jag utveckla mig själv och bidra till samhällsutvecklingen. Jag har inga större planer än så.

Nadia Tafur Jonsson är utbildad kommunikator och journalist från Colombia och medlem i DIK.

Omslag: Nadia Tafur Jonsson

Foto: Kalle Assbring

Text: Pär Karlsson

Orientering utan karta och kompass

Invandrade akademiker om vägen till svensk
arbetsmarknad

Josefin Edström och Nadia Tafur Jonsson

Orientering utan karta och kompass
Invandrade akademiker om vägen till svensk
arbetsmarknad

Josefin Edström och Nadia Tafur Jonsson
Citera gärna ur skriften, men ange källa

© Josefin Edström, Nadia Tafur Jonsson och Saco 2013
Original Acorn Reklam & Design
Papper Scandia 2000, naturvit
Tryckeri M.E. Produkter
Upplaga 2 000 ex
Tryckt år 2013

ISBN 978-91-87146-83-1
www.saco.se

Förord

Sverige är på många sätt ett bra land att leva i. Men mycket i vårt samhälle bygger på en hög kännedom om vart man vänder sig i olika skeden av livet.

En av få saker som förenar de personer som flyttar till Sverige är just att de saknar erfarenheten av och kunskap om det svenska samhället och den svenska arbetsmarknaden. Sveriges myndighetsstruktur är en av många varianter och inte helt lätt att förstå sig på för den som kommer utifrån. Detta gör det svårt för den som inte är född och uppvuxen här att veta vad som krävs och vad man kan få hjälp med för att exempelvis hitta bostad, utbildning eller jobb.

En tidig, samlad och konkret information och vägledning till den som ska bo och leva i vårt land är liten investering med tanke vilka positiva effekter den kan ge för alla parter. Det finns många aktörer varav flera myndigheter som kan och bör bidra till en sådan satsning, men regeringen måste ytterst ta det övergripande ansvaret för att informationen sammanställs och sprids.

Saco lanserar här en ny fokusgruppstudie som ger en fördjupad bild av invandrade akademikers information om vägen till svensk arbetsmarknad. Sverige måste fortsätta utvecklas om vi ska vara bättre rustat inför framtidens utmaningar. Vi har mycket att vinna på att lyssna till såväl problem som lösningsförslag från de som berörs.

Göran Arrius

Ordförande Saco

Innehåll

Inledning	7
Sammanfattning	8
I rapporten framkommer i korthet det här	9
Förklaringar	11
Bakgrund till studien	13
Myndigheternas ansvar för nyanlända invandrades etablering	14
Myndigheternas information till nyanlända invandrare	14
Tillgång till information – nyanländas eget perspektiv	16
Om studien och rapporten	17
Presentation av resultatet	18
Vilken information efterfrågas?	18
Information om jobb, men inte bara jobb	18
Information om språkrav i arbetslivet	18
Information om olika alternativ att lära sig svenska	19
Information om de sociala koderna	20
Information om den svenska modellen	22
Förmedla hopp eller krass verklighet?	23
Dagens informationskällor	24
Det sociala nätverket och internet	24
Svenska för akademiker – språk, information och vägledning	25
Möte med Arbetsförmedlingen	25
Arbetsförmedlingens uppdrag och roll	25
Vem kan få hjälp från Arbetsförmedlingen?	26
Målgruppsanpassad information	26
Rutiner och regelverk	27
Vägledning	28
Kunskap om akademiker	29
Service och bemötande	30
Andra myndigheter kan informera mer	31
Universiteten ger viss information	31
Många vill ha information tillsammans med sitt uppehållstillstånd	32
Bild av arbetsmarknaden från medier	33
Perspektiv på kritiken	33
Vilka förbättringar efterfrågas?	35
Flerspråkig information	35

Bättre samordning och mer vägledning	35
En tydlig process att följa	36
Myndigheter kan när de vill	37
– inbjudan till gynekologisk undersökning	
Nytänkande om informationskanaler	38
Information åt andra hållet	39
Avslutning	41
Förslag utifrån ett användarperspektiv	41
Förväntningar och jämförelser kan leda till missnöje	43
Regeringen: ta fram en nationell vägledning och sprid den!	43
Förslag från Saco:	44
Förslag från deltagarna:	44
Referenslista	46
Appendix 1. Studiens genomförande och upplägg	47
Om metodvalet	47
Rekrytering och urval	47
Om deltagarna	48
Genomförande	49
Grpppsamtalen föregicks av enskilda intervjuer	49
Frågemall	50
Test av webbportal	51

Inledning

Kort efter att Ana flyttade till Sverige fick hon ett brev adresserat i sitt namn från vårdcentralen. Brevet innehöll en inbjudan till att göra en gynekologisk undersökning. Ana berättar att hon förvånades över att vårdcentralen visste att hon bodde där, men framför allt över att hon fick denna information men ingen annan. "Det betyder att när regeringen vill förmedla någonting till oss – de gör det – när det är i deras intresse. Problemet är, varför kan de inte bara skicka till exempel en inbjudan för att du ska träffa en studie- eller arbetsvägledare direkt när du kommer?" För Ana tog det två år innan hon träffade en studie- och yrkesvägledare, ett möte som hon anser har varit avgörande för hennes framtid. Informationen om studie- och yrkesvägledningen upptäckte hon dock av en tillfällighet när hon läste på en informationstavla i korridoren utanför sfi-klassrummet.

Anas namn är påhittat, men historien är sann. Ana är en av 29 invandrade akademiker som i denna rapport berättar om hur det är att komma till Sverige. Fokus är på information om vägen till den svenska arbetsmarknaden: vilken information har de fått, hur har de fått informationen och vilken information vill de egentligen ha?

Invandrade akademiker är ingen homogen grupp. De kommer från olika delar av världen av olika anledningar med olika utbildningar. Samtidigt har de flesta ett gemensamt behov av att få information om och vägledning till den svenska arbetsmarknaden. Turistinformationskontor finns runt om i landet. Turistinformatorerna ska informera och inspirera de nyanlända turisterna utifrån behov och önskemål. De tillhandahåller kartor och broschyrer, svarar på frågor och hänvisar vidare. Men hur är det för de akademiker som kommer till Sverige för att leva och arbeta i landet? Denna rapport skildrar några av dessa akademikers erfarenheter, tankar och idéer.

Vi är tacksamma för att ha fått ta del av dessa personers berättelser. För oss har arbetet med rapporten varit väldigt lärorikt. Deltagarna har varit kritiska, men också nyanserade, reflekterande och lösningsinriktade. Det är bara att öppna öronen och lyssna.

Sammanfattning

Det finns många faktorer som bidrar till att invandrade akademiker möter större svårigheter på arbetsmarknaden än inrikesfödda akademiker. Tillgång till information om hur den svenska arbetsmarknaden fungerar och vilka insatser som finns att tillgå är samtidigt en grundläggande förutsättning för att den som är ny i ett land ska kunna planera för sin framtid. De informationsinsatser som samhället erbjuder i dag är framför allt riktade mot flyktingar och deras anhöriga. Men många deltagare i denna studie har kommit till Sverige som anhöriga och har en svensk partner. Trots detta anser de att det är svårt att hitta information om och vägledning till den svenska arbetsmarknaden. De menar att alla som är nya i ett land, även de som kommer för att arbeta eller studera, behöver information om arbetsmarknaden och samhället. Det gäller exempelvis kollektivavtal, diskrimineringslagstiftning och föräldraledighet.

Mycket information finns redan – för den som kan hitta den och som kan språket tillräckligt bra för att kunna läsa den. Framför allt innehåller myndigheternas webbplatser mycket information om deras verksamhet. Det tar dock tid att bygga upp tillräckliga kunskaper i det svenska språket och därutöver gäller det att veta vilken myndighet som gör vad. Den svenska myndighetsstrukturen är en av många, och invandrade akademiker har sannolikt olika lätt att orientera sig beroende på huruvida det svenska systemet motsvarar ursprungslandets. Många deltagare efterfrågar därför mer och bättre vägledning. För ett antal deltagare i denna studie har svenskutbildning för akademiker fyllt en sådan funktion. Förutom att ge språkkunskaper har utbildningen även gett dem såväl information om som vägledning till den svenska arbetsmarknaden. Men vägen till en bra svenskutbildning kan i sig vara lång, och informationen om de olika alternativ som finns att lära sig svenska kan förbättras.

Deltagarna riktar mycket kritik mot Arbetsförmedlingen. Bland annat framställs Arbetsförmedlingens uppdrag och roll som otydliga. Många deltagare upplever att de hänvisas till att göra allting själva. Några deltagare i denna studie har dragit slutsatsen att Arbetsförmedlingen inte kan hjälpa akademiker. Många menar också att den enskilda handläggarens kunskap och inställning är avgörande för om de får information om relevanta insatser inom Arbetsförmedlingen; det handlar om att ha tur. Samordning och samverkan mellan olika myndigheter efterfrågas, liksom tydligare riktlinjer och handläggarstöd inom Arbetsförmedlingen. Därutöver efterfrågar många deltagare tillgång till ett arbetsmarknadsrelaterat nätverk, något som många som är nya

i ett land saknar. Framför allt efterfrågar de mentorer med liknande utbildningsbakgrund som har genomgått samma process och som nu är etablerade på arbetsmarknaden. Några deltagare framhåller att det också är mycket viktigt att få information om de "sociala koderna" i Sverige, för att få ett arbete och för att fungera på en arbetsplats. Under gruppsamtalen var deltagarna själva mycket angelägna om att dela med sig till av information och tips till varandra och många utbytte kontaktinformation. De efterfrågar forum, fysiska eller webbaserade, för att göra det lättare att utbyta information och erfarenheter.

Rapporten fokuserar på myndigheternas informationsinsatser, men det större perspektivet handlar samtidigt om hur Sverige kan bli bättre på att bemöta och tillvarata utländsk kompetens. Därför kan informationsinsatser "åt andra hållet", för att stärka arbetsgivarnas förmåga att bedöma och värdera utländsk kompetens, vara minst lika viktig.

Rapporten speglar deltagarnas erfarenheter och förväntningar. Är förväntningarna på vad de svenska myndigheterna kan åstadkomma för högt ställda? Denna fråga behandlas inte närmare i denna rapport, som utgår ifrån ett "användarperspektiv".

I rapporten framkommer i korthet det här:

- Tidig myndighetsinformation försvåras av att den ofta är på svenska.
- Det sociala nätverket och internet är viktiga informationskällor i dag. Men det handlar om att ha tur: att ha tillgång till ett nätverk med människor som kan berätta om etableringsprocessen i Sverige, samt att få träffa handläggare med kunskap och vilja att hjälpa.
- Mer och bättre information om och vägledning till arbete och utbildning efterfrågas. Deltagarna efterfrågar samtidigt annan information som är viktig för att kunna bo och arbeta i Sverige, till exempel om barnomsorg och sjukvård. För att få ett arbete och för att fungera på en arbetsplats behövs även information om de "sociala koderna" i Sverige.
- Många upplever att Arbetsförmedlingen är den enda myndighet som kan erbjuda dem information och vägledning, men många är samtidigt besvikna över att Arbetsförmedlingen inte motsvarat deras förväntningar.
- Många förbättringsförslag framförs. Myndigheter som invandrare tidigt kommer i kontakt med bör informera mer, framför allt Migrationsverket. Tidig information underlättas om den finns på flera språk. Arbetsförmedlingen bör förstärka sin kunskap om akademiker, förbättra sina interna riktlinjer och sitt handläggarsöd, samt individanpassa sin information. Myndigheterna bör samordna och samverka bättre än i dag. En tydlig struktur och process samt bättre tillgång till vägledning efterfrågas. Nyttänkande

kring informationskanaler likaså.

- Mycket kritik riktas mot dagens system, men många vill samtidigt nyansera den kritik som framförs. Det är svårt att vara invandrare i vilket land som helst; Sverige gör trots allt många saker bättre än andra länder, och trots att Arbetsförmedlingen har många brister är det bra att den finns.

Förklaringar

Crossroads

Crossroads är en råd- och stödverksamhet för människor från andra EU-länder som lever i fattigdom eller hemlöshet i Stockholm. Crossroads drivs och finansieras av Stockholms Stadsmission i samarbete med ett antal myndigheter och organisationer. <http://stockholmcrossroads.se/>

Omstart

Sacos har skapat webbportalen "Omstart" för att korta vägen till den svenska arbetsmarknaden för invandrade akademiker. Omstart innehåller specifik information om bland annat hur och var man arbetar för ett 50-tal olika utbildningar. Omstart innehåller också information om hur den svenska arbetsmarknaden fungerar. <http://www.saco.se/omstart>

Korta vägen

Korta vägen är en arbetsmarknadsutbildning för invandrade akademiker som ges på uppdrag av Arbetsförmedlingen. Målet är att öka deltagarnas möjligheter att få ett arbete i enlighet med deras utbildning. Korta vägen upphandlas av Arbetsförmedlingen och genomförs av ett universitet eller en högskola, eventuellt i samarbete med någon annan part.

Projekt Nationell Matchning

Ett projekt inom Arbetsförmedlingen med fokus på att matcha utländska akademikers kompetens med de behov som finns på arbetsmarknaden. Projektet arbetar för att ordna fysiska möten mellan arbetsgivare och arbetssökande. <http://www.arbetsformedlingen.se/nm>

Yrkeskompis/Flyktingkompis

Yrkeskompis drivs av Röda Korset och är en del av Arbetsförmedlingens och Stockholms stads projekt Etablering Stockholm. Målet är att den nyanlända invandraren ska få ett stärkt socialt och yrkesrelaterat nätverk genom att matchas med en person etablerad i Sverige inom samma yrkessektor.

Utbildning i svenska

Det finns flera alternativ för den nyanlända invandraren som vill lära sig svenska. Svenska för invandrare (sfi) är en grundläggande utbildning i svenska för personer som inte har svenska som modersmål. Sfi är nivåindelad och i vissa kommuner finns även yrkesinriktade kurser. Efter att sfi är avslutad läser

många vidare på svenska som andraspråk (sas). Efter att sas är avklarad har den studerande uppnått grundskolekompetens i svenska. Vid sidan av sfi och sas finns andra möjligheter att lära sig svenska, bland annat anordnar studieförbund och folkhögskolor utbildningar i svenska för invandrare. Därutöver erbjuder universitet och högskolor kurser i svenska som främmande språk.

Bakgrund till studien

Saco är Sveriges akademikers organisation. En av Sacos huvuduppgifter är att verka för en väl fungerande arbetsmarknad för landets akademiker. Under lång tid har såväl antalet som andelen utlandsfödda bland Sveriges akademiker ökat. Generellt sett är arbetsmarknadssituationen betydligt sämre för dessa akademiker jämfört med de som är födda i Sverige. Saco har sedan ett antal år tillbaka arbetat aktivt med att informera och vägleda invandrade akademiker. 2010 lanserade Saco webbplatsen Omstart, en webbaserad guide till den svenska arbetsmarknaden för akademiker som är nya i Sverige. Genom Sacos eget arbete med att söka och sammanställa information från olika myndigheter samt genom våra kontakter med invandrade akademiker har vi uppmärksammat att informationsbehovet är stort samtidigt som viktig information kan vara svårtillgänglig. Mot bakgrund av detta tog vi initiativ till denna studie.

Det är givetvis många faktorer som bidrar till att invandrade akademiker har större svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden än akademiker födda i Sverige. De flesta som flyttar till ett nytt land behöver anpassa och i vissa fall komplettera sin kompetens och erfarenhet för att vara attraktiva på det nya landets arbetsmarknad. Det kan exempelvis handla om språkundervisning och kompletterande utbildning, eller om praktik för att få kunskap om hur yrket utövas i det nya landet samt ett kontaktnät. Samtidigt föråldras utbildning och yrkeserfarenhet snabbt, och anpassning och komplettering måste ske så tidigt som möjligt. Det är viktigt att relevanta och effektiva insatser finns att tillgå, men lika viktigt är att insatsernas potentiella deltagare får kännedom om dem. Information om hur den svenska arbetsmarknaden fungerar och vilka insatser som finns att tillgå är därför en grundläggande förutsättning för att den som är ny i ett land ska kunna planera för sin framtid.

I denna rapport presenteras resultatet från en fokusgruppsstudie med invandrade akademiker som genomfördes under hösten 2012. Syftet med undersökningen var att förbättra vår och andras kunskap om vilken information invandrade akademiker får respektive behöver vad gäller vägen till svensk arbetsmarknad. Rapporten utgår från de berördas eget perspektiv och bidrar med en fördjupad förståelse av vad som fungerar bra och vad som kan bli bättre.

Myndigheternas ansvar för nyanlända invandrares etablering

Insatser för att stödja nyanländas etablering har funnits i Sverige åtminstone sedan slutet av 1960-talet.¹ Dessa insatser har bland annat innefattat svenskundervisning och samhällsinformation.

Många myndigheter har varit och är ännu i dag involverade i nyanländas etableringsprocess, däribland utbildningsanordnare, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Det huvudsakliga ansvaret för nyanländas etablering vilade dock under lång tid på kommunerna. Kommunernas uppdrag och roll förändrades samtidigt i slutet av 2010 då Arbetsförmedlingen genom etableringslagen fick ett samordningsansvar för nyanlända flyktingar och deras anhöriga. Arbetsförmedlingen fick bland annat i uppdrag att planera relevanta aktiviteter för att underlätta de nyanländas etablering i arbets- och samhällslivet. De nyanlända flyktingarna och deras anhöriga fick även rätt till en etableringslots, som bland annat ska kunna bidra med studie- och yrkesvägledning. Etableringslagen innebar även att kommunerna blev skyldiga att erbjuda samhällsorientering för flyktingar och deras anhöriga.

För övriga nyanlända finns möjlighet att delta i myndigheternas generella åtgärder, exempelvis Arbetsförmedlingens arbetsmarknadspolitiska program. Därutöver finns ett antal riktade insatser, som svenska för invandrare (sfi) och kompletterande utbildningar för studenter med en utländsk högskoleutbildning. Sammantaget erbjuds nyanlända flyktingar och deras anhöriga därmed mer omfattande etableringsinsatser än övriga nyanlända.

Myndigheternas information till nyanlända invandrare

Olika myndigheter har åtminstone sedan början av 1980-talet tagit fram skriftlig samhällsinformation riktad till nyanlända invandrare.² Trots detta har utredningar upprepade gånger visat på att nyanlända invandrare inte får tillräcklig information och kunskap för att kunna orientera och etablera sig i

1 Nationella temagruppen asyl & integration (2008) "Introduktion och integration av nyanlända invandrare och flyktingar: Utredningar, granskningar, resultat och bristområden", *Asylmottagande i fokus*, Nr. 7.

2 Däribland kan nämnas att Statens invandrarverk 1982 gav ut boken "Sverige – en samhällsorientering för invandrare" som året efter översattes till elva andra språk. Integrationsverket gav 2003 ut skriften "Sverige – en pocketguide" på sex språk och en version på lätt svenska. Den statligt finansierade publikationen "Samhällsguiden" producerades under ett antal år både i bokform samt för nedladdning på internet, men lades ner 2006. Samhällsguiden produceras i dag av bokförlaget Fritzes och finns endast att beställa i tryckt format. Idag finns informationsverige.se, Länsstyrelsernas gemensamma portal för samhällsinformation till nyanlända flyktingar.

Sverige.³ Nedan redogörs för några aktuella utredningars slutsatser vad gäller invandrares tillgång till information om vägen till den svenska arbetsmarknaden.

Proaktiva insatser saknas för andra än flyktingar

AKKA-utredningen lämnade i oktober 2012 sitt slutbetänkande ”Med rätt att delta – Nyanlända kvinnor och anhöriginvandrare på arbetsmarknaden” (SOU 2012:69). Utredningen går igenom olika aspekter som påverkar nyanländas förutsättningar att delta på den svenska arbetsmarknaden, däribland nyanländas tillgång till information och vägledning. Utredningen innehåller en rad viktiga iakttagelser. Bland annat uppmärksammar utredningen att vare sig Arbetsförmedlingen eller kommunen har i uppdrag att kalla de nyanlända som inte omfattas av etableringslagen till ett möte för att identifiera behov av insatser som kan korta vägen in på arbetsmarknaden.

Utredningen visar också att få kommuner bedriver ett proaktivt informationsarbete, trots att de är skyldiga att aktivt söka upp och motivera kommuninvånare som har rätt till sfi och vuxenutbildning. Endast 10 procent av kommunerna skickar exempelvis ut information om sfi till nyinflyttade. Utredningen påpekar också att den information som sprids från kommuner och Arbetsförmedlingen många gånger är skriftlig och på svenska, vilket försvårar mottagandet.

I utredningen framhålls att nyanlända som inte omfattas av etableringslagen måste söka uppehållstillstånd innan de kommer till Sverige. Trots detta får de i dagsläget ingen information om vilket stöd och vilka insatser som finns i Sverige i samband med beskedet om uppehållstillstånd. Vare sig Migrationsverket eller utlandsmyndigheterna ägnar sig åt proaktiva informationsinsatser.

Sammantaget visar utredningen att nyanlända som inte omfattas av etableringslagen i stor utsträckning är hänvisade till att själva söka information om olika myndigheters service.

Informationsbrist hindrar invandrade akademikers etablering

Riksrevisionen granskade 2011 statens insatser för att underlätta invandrade akademikers etablering på arbetsmarknaden.⁴ En slutsats i rapporten är att vägen till svensk arbetsmarknad inte är tillräckligt känd för dessa akademiker. Riksrevisionen framhåller att tidig och korrekt information skulle öka förutsättningarna för akademiker med utländsk utbildning att snabbare få ett

3 Se t.ex. ”Etablering i Sverige – möjligheter och ansvar för individ och samhälle” (SOU 2003:75), ”Egenansvar – med professionellt stöd” (SOU 2008:58), ”Med rätt att delta – Nyanlända kvinnor och anhöriginvandrare på arbetsmarknaden” (SOU 2012:69).

4 Riksrevisionen (2011) Statliga insatser för akademiker med utländsk utbildning – förutsägbara, ändamålsenliga och effektiva?, RiR 2011:16.

arbete i nivå med den egna högskoleutbildningen. Bland annat anser Riksrevisionen att de myndigheter som akademiker med utländsk utbildning tidigt möter, till exempel Migrationsverket och Arbetsförmedlingen, bör tillhandahålla flerspråkig information om de olika statliga insatser som finns att tillgå.

Tillgång till information – nyanländas eget perspektiv

Trots att flera utredningar alltså framhåller informationsbrist som ett hinder för nyanländas etablering på den svenska arbetsmarknaden har få undersökningar genomförts av hur nyanlända invandrare själva upplever sin situation. Bland de intervjubaserade undersökningar som genomförts efter att Integrationsverket lades ner 2007 kan nämnas den levnadsnivåundersökning bland utrikes födda som Stockholms universitets Linnécentrum för integrationsstudier slutförde under 2012. Denna studie behandlar dock inte de intervjuades tillgång till arbetsmarknadsrelaterad information.

Bland de undersökningar som mer specifikt rör nyanländas tillgång till information kan nämnas en undersökning som konsultfirman Ramböll genomfört på uppdrag av Arbetsförmedlingen. Utifrån fokusgruppsintervjuer med utrikes födda kvinnor i utanförskap konstaterade Ramböll att ett av de främsta hindren för dessa kvinnors etablering var bristande kontakt med Arbetsförmedlingen och andra centrala aktörer. Ramböll anser att Arbetsförmedlingen bör söka upp denna målgrupp för att förmedla information om det stöd och de insatser som de kan erbjuda.⁵

Sammanfattningsvis kan konstateras att flera utredningar betonar såväl vikten av information som den rådande informationsbristen. Samtidigt har få undersökningar belyst frågan utifrån de nyanländas eget perspektiv. Denna studie kan därför bidra till att fylla en kunskapslucka.

5 Ramböll Management (2010) Nyanlända utrikes födda kvinnor – hinder och barriärer för etablering, Stockholm: Ramböll.

Om studien och rapporten

Rapporten bygger på fyra gruppsamtal, så kallade fokusgrupper, med invandrade akademiker. Gruppsamtalen handlade om deltagarnas erfarenhet av och syn på information om vägen till svensk arbetsmarknad. Sammanlagt deltog 29 deltagare i dessa samtal som genomfördes i Göteborg, Stockholm och Umeå under hösten 2012. I samband med gruppsamtalen fick studiedeltagarna även testa Sacos webbportal Omstart. Studien genomfördes av Josefin Edström, utredare på Saco, och Nadia Tafur Jonsson, kommunikatör på Saco. För mer information om studiens upplägg och genomförande, se appendix 1.

Resultatet från fokusgruppsamtalen presenteras i nästa avsnitt. Resultatdelen har strukturerats utifrån studiens frågeställningar samt utifrån de teman som deltagarna kom att fokusera på under samtalen. En viktig poäng med fokusgrupper är att samtalen kan anpassas till de frågor som deltagarna anser vara väsentliga. De olika fokusgrupperna i denna studie fokuserade i relativt stor utsträckning på olika aspekter av information och informationsproblematik.

En grupp diskuterade i hög utsträckning kunskaper i det svenska språket. De menade att bristande svensk kunskaper leder till att man missar viktig information. Några hade överraskats av att det på den svenska arbetsmarknaden till skillnad från i det svenska samhället inte räckte med att tala engelska. De framhöll att man måste lära sig svenska när man bor i Sverige, men att det är otydligt hur mycket svenska man behöver kunna innan man är anställningsbar i olika jobb.

En grupp fokuserade i hög utsträckning på att information om sociala koder i det svenska arbetslivet är svårtillgänglig, och att detta försvårar för dem som är nya i Sverige att söka arbete och fungera på en arbetsplats. Två grupper fokuserade i hög utsträckning på Arbetsförmedlingens verksamhet och behovet av vägledning till den svenska arbetsmarknaden.

Deltagarnas egna erfarenheter och synpunkter lyfts genomgående fram. Resultatet speglar därmed deras förväntningar, önskemål och referensramar. Citat från enskilda deltagare har inkluderats för att exemplifiera resonemang. Resultatet är inte generaliserbart, men erbjuder en inblick i och djupare förståelse för hur det är att komma som akademiker till Sverige.

Presentation av resultatet

Vilken information efterfrågas?

Information om jobb, men inte bara jobb

Deltagarna bjöds in för att diskutera information om vägen till arbete och utbildning i Sverige. Men flera deltagare framhöll att man för att bo och arbeta i Sverige även behöver annan information. En deltagare, som i sitt hemland själv arbetade med att ta emot migranter, menar att integration av invandrare inte bara handlar om att få ett arbete. Exempelvis efterfrågas konkret och specifik information om att öppna bankkonto, folkbokföring, Försäkringskassan, försäkringar, hälso- och sjukvård, rättigheter och barnomsorg.

Att informationsbehovet är både stort och brett visar sig också genom de olika frågor som kommer upp under fokusgrupperna. En person undrar exempelvis om man har rätt till sjukvård om man får problem med hälsan innan man fått sitt personnummer. En deltagare påpekar att det finns mycket information som ger en skev bild då det inte fungerar så i praktiken. Hon beskriver ett exempel där en kvinna informerat om möjligheten att söka CSN-medel för att läsa sas, men inte uppgett att detta var villkorat med många krav som i praktiken exkluderade de flesta i den målgrupp hon föreläste för.

Information om språkrav i arbetslivet

De flesta deltagare uppger att deras huvudfokus när de kom till Sverige var att snabbt lära sig svenska. Undantaget är framför allt de som kom till Sverige för att studera. Deltagarna är eniga om att man måste kunna svenska för att hitta ett arbete i Sverige. Alla var dock inte medvetna om detta innan de började söka jobb. Flera personer som kom till Sverige för att studera beskriver hur de inledningsvis inte hade några planer på att stanna kvar i Sverige efter sin utbildning och därför inte lade tid på att lära sig svenska. De beskriver sin förvåning över att de klarar sig utmärkt på engelska i det svenska samhället, samtidigt som goda svenskkunskaper krävs för att komma in på arbetsmarknaden. En deltagare som var pappa-ledig under sitt första år i Sverige beskriver detta. "Jag pratade bara engelska med min sambo, när jag gick till affären ... alla kan engelska. Men när jag har sökt jobb säger de alltid 'du måste prata svenska'."

Den svenska befolkningens goda engelskkunskaper kan också locka personer att flytta hit. En ingenjör berättar att han flyttade hit då han trodde att det skulle

vara relativt lätt för honom att hitta ett arbete i Sverige, då de flesta talar engelska. Han menar att det var först när han började lära sig svenska på en sfi-utbildning som han förstod att goda svensk-kunskaper krävs för att få ett jobb.

Flera deltagare poängterar samtidigt att goda kunskaper i det svenska språket inte är tillräckligt för att få ett arbete. Det finns en frustration bland vissa deltagare som menar att oavsett hur mycket de förbättrar sin svenska räcker det inte för att få ett jobb. En kvinna från Nordafrika hade utbildning inom data och ekonomi och flerårig yrkeserfarenhet från sitt hemland och från ett land i södra Europa med sig när hon flyttade till Sverige. Efter åtta månader i Sverige hade hon lärt sig svenska. ”Fast jag har bra erfarenhet från (Nordafrika) och (Sydeuropa) och jag behärskar fem språk var det jättesvårt att få jobb här i Sverige. I början tänkte jag att det var för språket, jag måste behärska svenska. Men sen upptäckte jag att fastän man pratar bra svenska, man förstår svenska, det är svårt att hitta jobb.”

Flera andra deltagare efterfrågar information om vilken språknivå de i praktiken måste uppnå för att vara anställningsbara i olika yrken. Vissa personer påpekar att det blir än svårare att förstå vilken nivå på svenska språket som egentligen krävs, då det exempelvis finns läkare från EU som börjar arbeta direkt utan att tala svenska. Tydliga och enhetliga språkkrav skulle vara ett konkret mål att arbeta mot.

Information om olika alternativ att lära sig svenska

Det finns många alternativ för den som vill lära sig det svenska språket. Till viss del beror valet på den enskildes förutsättningar och önskemål – val av studietakt, förekomst av svenskt personnummer, behov av formellt intyg, betalningsvilja och så vidare. Men tillgång till information om de olika alternativen spelar sannolikt även en avgörande roll. Bland deltagarna i studien finns det personer som har läst eller läser svenska genom universitetet, kommunens vuxenutbildning samt olika studieförbund. Många uppger att de får information genom familj och vänner om hur de ska gå till väga för att lära sig svenska. Flera deltagare önskar samtidigt bättre information om och vägledning till alla olika sätt att lära sig svenska.

En kvinna från Latinamerika berättar att en bekant avrådde henne att läsa svenska för invandrare (sfi). Hon valde då att betala för att läsa svenska vid ett studieförbund, ett beslut hon är nöjd med. En annan deltagare berättar att hon till en början endast kände till studieförbundsalternativet. Hon känner sig lurad då hon har betalat flera tusen kronor för att läsa en nivå på svenskutbildningen, trots att motsvarande utbildning finns gratis genom sfi. ”Bara för sfi C-nivån har vi betalt tio tusen kronor. Sedan hörde vi från andra, kompisar eller bekanta, att det finns sfi-kurser på komvux och att de är gratis.”

Flera deltagare lyfter fram att det borde vara tydligt att endast den som är folkbokförd i Sverige kan läsa sfi och att information om andra alternativ att lära sig svenska behövs. Särskilt efterfrågas information om speciella vägar för högutbildade att läsa svenska. Flera deltagare uppger att de upprepade gånger har bytt utbildningsanordnare då de inte varit nöjda med kvaliteten på undervisningen.

Deltagarnas egna erfarenheter sträcker sig ifrån de som har läst svenska tillsammans med personer som varken kan läsa eller skriva, till de som har läst yrkesinriktad svenska tillsammans med akademiker med samma utbildningsinriktning.

Vissa personer fick inte, trots att de frågade, information om att det fanns svenska för akademiker i deras kommun. En kvinna från Latinamerika ger ett exempel på detta. "Lärarna sa att det fanns en kurs i svenska för ingenjörer och jag frågade 'men finns ingen svenska för akademiker?'. *Ingen visste att det fanns svenska för akademiker.*" En läkare betonar att hon förlorade mycket tid då hon till en början fick studera svenska tillsammans med personer med låg utbildningsnivå som lärde sig det latinska alfabetet, och först långt senare fick information om möjligheten att läsa svenska för läkare.

Information om de sociala koderna

Flera av de personer som i dag har ett kvalificerat arbete i Sverige betonar vikten av att förstå de oskrivna reglerna på den svenska arbetsmarknaden. De pekar på att svårigheten att känna till och förstå de sociala koder som finns i det svenska samhället och arbetslivet gör det svårt att få ett arbete, och därefter att fungera på en arbetsplats.

En kvinna från Latinamerika som har bott och arbetat länge i Sverige betonar att information om detta är svårt men viktigt. "Och alla 'dörrarna', hur öppnar man alla 'dörrar'? Hur vet man om den här sociala koden som ni har? Jag har ingen aning. Och det står inte skrivet i någon bok någonstans." En man från Västeuropa menar att det är väldigt viktigt att förstå ett lands kultur för att kunna hitta ett arbete. "Det är nästan första steget, att förstå kulturskillnader. Hur ska man bete sig när man söker jobb?" Han anser att det finns många saker som skiljer Sverige och hans hemland åt, som är viktiga att känna till för att komma in på den svenska arbetsmarknaden. Exempelvis att

*"Ingen visste att
det fanns svenska
för akademiker."*

*"Och alla 'dörrarna', hur
öppnar man
alla 'dörrar'?
Hur vet man om
den här sociala koden
som ni har?"*

sociala medier, som LinkedIn, är viktiga kanaler i jobsökandet i Sverige.

Flera av deltagarna som i dag har ett kvalificerat arbete påpekar också att det är viktigt att förstå arbetsplatskulturen för att fungera på en arbetsplats. Den latinamerikanska kvinnan som har bott länge i Sverige har själv arbetat med att informera andra latinamerikaner om grundregler på en svensk arbetsplats: att inte använda mobiltelefonen på arbetstid, att använda skyddsutrustning, att komma i tid. Hon tror att många arbetsgivare väljer att inte anställa personer från andra kulturer på grund av rädsla för att de inte ska passa in i gruppen, och inte för att de saknar rätt kompetens för att klara arbetet. Hon menar att svenska arbetsgivare är konflikträdsla och att det är anledningen till att de inte informerar om de grundregler som gäller på arbetsplatsen.

En kvinna från Nordamerika berättar att många på hennes arbetsplats förutsatte att det inte fanns några kulturskillnader dem emellan när hon började. Självt upplevde hon dock att det i praktiken var svårt att komma ifrån vad hon beskriver som en öppen kultur till Sverige. Hon berättar att hon snabbt fick lära sig att man inte kan ställa personliga frågor, till exempel om någon har barn, när man precis har träffats. Hon menar också att en större mångfald på en arbetsplats innebär att gällande arbetsplatskultur utmanas. "Varje person som kommer in innebär lite mer utmaning för svensk kultur. För det kommer hela tiden (bli) diskussion om vilket språk vi ska prata, vad vi ska göra, när vi ska fika ..."

"Det var det bästa tips jag har fått: gå till fikat minst två till tre gånger i veckan"

Flera deltagare berättar om att de till en början inte förstod de svenska arbetsplatsernas fikakultur. Som nya på sina arbetsplatser ville de visa sig duktiga och arbetade därför i ett sträck och deltog sällan eller aldrig vid fikapauserna. En latinamerikansk kvinna berättar att hon först ställde sig mycket frågande, varför fikade de svenska kollegorna så ofta? Först efter ett tag insåg hon att fikapauserna fyllde en viktig funktion som forum för att lösa arbetsplatsrelaterade problem och skapa social samhörighet. "Jag tänkte: *gud* vad lata de är, de fikar hela tiden ... Och jag stod och jobbade, och jobbade, och jobbade. Men sen förstod jag – det plingade till – det är ett sätt att umgås med folk! Du pratar om problemen som händer nu, du löser jobbproblemen i fikarummet. Men vem sa det till mig? Ingen. Jag hade ingen aning, jag bara jobbade som en dåre." En kvinna från Nordamerika menar att det absolut bästa tips hon har fått var att delta vid arbetsplatsfikat. "Det var det bästa tips jag har fått: gå till fikat minst två till tre gånger i veckan. För jag tänkte samma sak, hur kan man jobba när man fikar hela tiden? Fika klockan klockan tio och fika klockan tre ... jag har ett jobb att göra. Men jag fick ett tips om att jag *måste* gå och fika – och det var som att en helt ny värld öppnade sig."

En deltagare från Nordeuropa pekar på att fler saker än fikakulturen skiljer sig åt på en arbetsplats i Sverige jämfört med i hans hemland. Exempelvis ser chefs- och medarbetarrollen annorlunda ut vad gäller initiativtagande och ansvarsfördelning. "Det är inte bara fika som är viktigt i kulturen på arbetsplatsen, det är också hela sättet att jobba. Det är lite svårt i början. Det är inte samma sätt att hantera folk med ledning och så här, det är annorlunda. Att vara mer participativ⁶, det är svårt att hitta ansvar ..."

Den latinamerikanska kvinnan som har bott länge i Sverige betonar att det är viktigt att smälta in på arbetsplatsen till en början. "Man får absolut inte sticka ut ... för då, då är det kört. Man ska hålla sig på sin plats, i början i varje fall." Hon menar att svenskar är avvaktande, diplomatiska och försiktiga till en början, men väldigt vänliga när man lär känna dem. Kvinnan från Nordamerika ger en liknande bild. "Min man och jag vi har ett skoj, där vi säger att det finns en sexmånadersregel. Då måste du göra precis som de säger i sex månader, och det händer ingenting. Och då – poff – alla pratar med dig och de är så öppna, det är helt olika världar (före och) efter sex månader."

Flera deltagare menar att sådan information är mycket viktig, men samtidigt både svår att förstå och få kunskap om. De menar att denna typ av information måste komma från personer som har gått igenom samma process, inte från någon som är född och uppvuxen i Sverige.

Information om den svenska modellen

Två personer som själva har utbildat sig till samhällsinformatörer framhåller att invandrare behöver information om det som är specifikt med den svenska arbetsmarknaden, om kollektivavtal, fack och arbetsgivarorganisationer. En deltagare berättar vid ett fokusgruppssamtal att en arbetsgivare anställt henne som ekonomiassistent med lönesubvention från Arbetsförmedlingen. När hon påbörjat sin anställning blev hon tillsagd att hon bara skulle få jobba halvtid och att hennes arbetsuppgifter till stor del skulle bestå av att städa. Hon berättade detta för sin handläggare på Arbetsförmedlingen vars enda svar var att de kunde avsluta anställningen.

En av de utbildade samhällsinformatörerna berättar med anledning av denna historia om kollektivavtal, anställningskontrakt och fackliga organisationer: "Vi ger nyanlända information om rättigheter, och vi vet att nyanlända invandrare utnyttjas ibland när de går på praktik eller liknande. Stackars (dig) att du inte var med på det programmet. Under 60 timmars undervisning får (deltagarna) veta allt om alla rättigheter som finns – men det är bara för flyktingar. Om man kom till Sverige för kärleks skull, eller något annat, vi

6 Från engelskans "participative", på svenska "deltagande".

erbjuder inte (samhällsorientering) till dem." En annan deltagare berättar att det i hennes hemland Ryssland inte existerar något som liknar kollektivavtal, och att det är svårt att veta att det är något som hon bör känna till i Sverige.

Förmedla hopp eller krass verklighet?

Några deltagare framhåller att det kan vara en svår balansgång att uppnå det de efterfrågar – att dels lyckas motivera och uppmuntra, dels förmedla en realistisk bild av utsikterna på arbetsmarknaden. Samtidigt behöver de bådadera.

En kvinna som har läst en samhällsvetenskaplig utbildning menar att det är problematiskt om man direkt får höra att det inte går att hitta ett arbete inom

ens profession. Hon anser att den som förmedlar information om arbetsmarknaden också måste ge en bild av att det går att hitta jobb, även om det kan ta tid. En annan samhällsvetare som i dag har ett kvalificerat arbete anser att det är viktigt att förmedla information till de som är nya i Sverige om att det finns möjligheter, det bara gäller att hitta dem. "När jag kom, jag kände mig så hopplös det första året. Och jag kände som om jag hade tappat allt. Och det blir bättre, det kommer att bli bättre."

*"När jag kom,
jag kände mig så hopplös
det första året. Och jag kände
som om jag hade tappat allt.
Och det blir bättre,
det kommer att bli bättre."*

Det är flera deltagare som under gruppsamtalen berättar om att de har varit nära att ge upp, däribland en sjuksköterska som i dag studerar till läkare. Hon har varit i Sverige en längre tid och berättar att många som kom till Sverige vid samma tid har gett upp och börjat arbeta med något annat än de utbildat sig till. Själv var hon nära att göra likadant. "Jag var så nära på att ge upp, så himla nära. För man orkar inte, det gör man inte." En ingenjör från Nordeuropa ger samma bild. "Jag var nästan på väg att ge upp. Jag hade jobbat som översättare, brevbärare, allt möjligt. En kvinna från Centraleuropa beskriver att hennes första problem handlade om att öppna ett bankkonto, och att de följande fem åren bestod av en ständig kamp. "Det var jättesvårt, och för varje information kämpade jag så mycket. Och det är så lätt att förlora sig."

En kvinna från Nordamerika menar att man som ny i Sverige behöver få information om de motgångar man kan komma att möta, exempelvis att det förekommer diskriminering på den svenska arbetsmarknaden, men att det kommer att bli bättre. Hon menar att det finns mycket diskriminering i Sverige och att det är svårt för den som är ny i ett land att veta vad gränsen går. Invandrare bör därför få information om sina rättigheter, exempelvis vad man får och inte får fråga i en anställningsintervju och vad en chef får och inte får säga. "Jag känner inte till var gränsen ligger. I mitt land kanske gränsen ligger

här, men i Sverige är gränsen ofta *här*. /.../ Vad man kan säga till en kvinna är helt olika (i mitt hemland) till exempel.”

Flera deltagare vittnar om hur de har blivit utnyttjade av arbetsgivare, fått olämpliga frågor vid rekryteringssituationer samt upplevt ett diskriminerande bemötande från myndighetspersoner. Detta samtidigt som många saknar kunskap om lagar och regler på den svenska arbetsmarknaden, om den svenska modellen med fack och arbetsgivare, om myndighetsstrukturen med DO och domstolar – och därför befinner sig i en särskilt utsatt position.

Dagens informationskällor

Det sociala nätverket och internet

Många deltagare uppger att den information de har fått om vägen till svensk arbetsmarknad i hög utsträckning består av tips och råd från deras bekantskapskrets samt av informationssökning på internet. En ekonom beskriver sin informationsinhämtning i två steg: hon ställer ”tusen och en fråga” till de personer i hennes bekantskapskrets som har varit längre än henne i Sverige och när hon får reda på något som kan vara av intresse söker hon efter information om detta på internet. Många deltagare beskriver att de skaffat sig viktig information på liknande sätt.

Några deltagare påpekar att det dock finns problem förknippade med att använda det sociala nätverket som informationskälla. En deltagare ger exempel på hur den information som sprids ibland kan vara felaktig, vilket kan få olyckliga konsekvenser. En annan deltagare menar att informationsspridning genom kontakter visserligen har fungerat bra för honom, men att de personer som kommer ensamma till Sverige inte kan fråga sina vänner. Bland de övriga deltagarna finns också flera personer som beskriver att de som nya i Sverige inte hade tillgång till något nätverk och därmed inte heller till informella informationskanaler. En kvinna från Ryssland uppger exempelvis att hon i dagsläget inte har något nätverk i Sverige, vilket innebär att hon får söka all information själv. Hon menar att tillfälligheter ofta avgör vad hon har och inte har kunskap om.

Många deltagare i studien lever dock med en svensk partner. Några av dem menar att de skulle ha haft svårt att klara sig utan sin svenska partner som guide till det svenska samhället. En kvinna som är gift med en svensk man berättar att hennes man har hjälpt henne med alla myndighetskontakter i Sverige.

Men det är också flera personer som menar att den hjälp de kan få från sin svenska partner är begränsad. Den svenska partnern kan bidra med informa-

tion om att registrera sig hos Skatteverket, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen och bistå med sina svensk-kunskaper vid myndighetskontakter. Men som född och uppvuxen i Sverige vet partnern inte hur de ska gå till väga för att lära sig svenska, känner inte till att de kan ansöka om utlåtande för sin utländska utbildning, och så vidare.

Svenska för akademiker – språk, information och vägledning

Flera personer som har läst en svenskutbildning inriktad mot akademiker menar att denna utöver språkkunskaper har bidragit med en stor del av den informationen om och vägledning till arbetsmarknaden de har fått.

Dels ger lärarna information, dels har många fått värdefull information från andra kurskamrater. En deltagare påpekar dock att han visserligen fått information genom sin svenskutbildning, men att denna samtidigt inte varit särskilt strukturerad.

Flera deltagare uppger att de genom sin svenskutbildning har fått träffa en studie- och yrkesvägledare. En tandläkare berättar exempelvis att han genom sin sfi-utbildning fick träffa en studievägledare som informerade honom om processen för att få en svensk tandläkarlegitimation. Han fick också hjälp med att skicka alla dokument till Socialstyrelsen och en praktikplats på ett sjukhus. En annan deltagare, som tidigare doktorerat i ett annat nordeuropeiskt land, menar att sfi och den studievägledare hon fick träffa genom sfi blev hennes räddning. Hon menar att hon från dessa personer, till skillnad från Arbetsförmedlingens handläggare, fick konkret information och vägledning. Därutöver hade studievägledaren information på ett flertal olika språk. ”Jag kände mig respekterad som individ, och jag tänkte att det var bra och att de ville hjälpa oss.” Hon menar i likhet med flera andra deltagare att de från sin svenskutbildning har fått mer och bättre information om Arbetsförmedlingens program och insatser som riktar sig mot akademiker, än från sina handläggare på Arbetsförmedlingen.

Möte med Arbetsförmedlingen

Under grupp-samtalen riktas mycket fokus på och kritik mot Arbetsförmedlingen. I avsnittet ”Perspektiv på kritiken” senare i rapporten nyanseras vissa delar av denna kritik.

Arbetsförmedlingens uppdrag och roll

Flera deltagare menar att de har svårt att förstå Arbetsförmedlingens syfte och roll. Många upplever att de får göra allting själva och inte får vare sig information eller vägledning från sin handläggare. En ekonom beskriver sin upplevelse av Arbetsförmedlingen. ”Det är bara från Arbetsförmedlingen som en nyin-

vandrare kan få hjälp. Men där måste man ta reda på allting själv och sedan berätta detta för arbetsförmedlarna, som först inte vet något och själva får söka efter information, och därefter konstatera att det är sant.”

Flera deltagare beskriver liknande upplevelser och uttrycker frustration över att de blir hänvisade till att göra allting själva. En läkare beskriver att hennes handläggare brukar bemöta hennes frågor genom att vända på datorskärmen och skriva det hon frågar om för att därefter visa att det finns svar. En ekonom berättar att Arbetsförmedlingen kallade henne och andra arbetssökande till ett möte enbart för att visa hur webbplatsen fungerade. Hon upplevde detta som väldigt märkligt då hon utgår från att de flesta kan använda en webbplats.

*”Det är bara från
Arbetsförmedlingen
som en nyinvandrare
kan få hjälp”*

Vem kan få hjälp från Arbetsförmedlingen?

Det finns bland vissa deltagare osäkerhet kring vem som kan vara inskriven vid Arbetsförmedlingen. Flera personer undrar om de kan vända sig till Arbetsförmedlingen utan att vara arbetslösa om de vill söka ett nytt jobb. En deltagare med bakgrund inom HR inom en stor internationell organisation uppger exempelvis att hon inte har vänt sig till Arbetsförmedlingen på grund av att hon redan har ett arbete, trots att hon letar ett arbete som matchar hennes kunskap och tidigare yrkeserfarenhet.

Flera deltagare påpekar också att det är otydligt huruvida den som läser svenska samtidigt kan vara inskriven vid Arbetsförmedlingen. En deltagare beskriver exempelvis att han från Arbetsförmedlingen fick besked om att han först måste lära sig svenska vid sfi och först därefter kunde skriva in sig vid Arbetsförmedlingen. En läkare berättar att hon tidigare studerade svenska samtidigt som hon var inskriven vid Arbetsförmedlingen, men att hon plötsligt fick ett besked om att hon måste välja mellan dessa. En ekonom berättar att hon tillsammans med sin handläggare på Arbetsförmedlingen hade tagit fram en plan för att studera svenska, men att hon därefter fick ett e-postmeddelande om att hon inte kunde studera svenska och vara med i Arbetsförmedlingen.

Målgruppsanpassad information

Några deltagare berättar att de inledningsvis inte förstod den information de fick från Arbetsförmedlingen, då informationen endast var på svenska. Flera deltagare uppger att den information de fick från sin handläggare till en början endast handlade om att de måste lära sig svenska. Vissa menar att Arbetsförmedlingen bör ge olika information till svenskar och invandrare, inte bara av språkmässiga skäl utan också för att de som är nya i landet inte känner till hur

arbetsmarknaden fungerar.

En deltagare som själv är utbildad kommunikatör betonar samtidigt att invandrare inte är en homogen grupp och att de därmed behöver olika information, exempelvis beroende på om de är läkare eller städare. Han tycker att behovet av att gå igenom kommunikationsvägarna för en mer målgruppsanpassad information inom Arbetsförmedlingen är stort. Arbetsförmedlingen bör enligt honom göra en informationsöversyn för att därefter se till att rätt information når ut till rätt personer.

Det är många deltagare som anser att Arbetsförmedlingen inte förmedlar relevant information utifrån deras profil. Flera deltagare berättar att de har fått information om Nationell matchning och Korta vägen (Arbetsförmedlingens insatser för utländska akademiker) från vänner eller studie- och yrkesvägledare, men inte från sin handläggare på Arbetsförmedlingen. En ingenjörsutbildad kvinna fick exempelvis information om Korta vägen för utländska tekniker och ingenjörer (UTI) genom sin svenskutbildning. Hon förvånades över att hon inte hade fått denna information från sin handläggare på Arbetsförmedlingen: "Hur kommer det sig att jag nästan varje dag konverserar med Arbetsförmedlingen och ingen säger någonting?" En annan deltagare framhåller samma sak: "Den Korta vägen är kopplad till Arbetsförmedlingen, men från Arbetsförmedlingen fick jag ingen information. Det är bara från kompisar som har samma bakgrund."

En deltagare berättar att hon inte fick information om Högskoleverkets bedömningsverksamhet från sin handläggare på Arbetsförmedlingen. Hon fick först lång tid senare, genom Korta vägen, reda på denna möjlighet att få sin utländska utbildning bedömd. Hon riktar skarp kritik mot detta, och menar att alla handläggare som träffar invandrade akademiker måste känna till detta. Flera andra deltagare uttrycker missnöje över att de inte har fått information om aktiviteter som är relevanta utifrån deras utbildning och tidigare yrkeserfarenhet. En pedagog berättar exempelvis att hon trots flera års inskrivning vid Arbetsförmedlingen aldrig fick reda på att det finns en kompletterande utbildning för utländska pedagoger. Detta upptäckte hon i stället efter många år i Sverige genom en annons i Metro. "Jag googlade ULV-projektet och det hade varit precis för mig – för fem år sedan."

Det finns samtidigt några deltagare som anser att de har fått bra och relevant information av sina handläggare om insatser både inom och utom Arbetsförmedlingens regi. Denna information gäller bland annat Korta vägen, kompletterande högskoleutbildningar och Högskoleverkets bedömningsverksamhet.

Rutiner och regelverk

Flera deltagare anser att den information de får är beroende av kunskapen

och inställningen hos den enskilda handläggaren de möter. De betonar att Arbetsförmedlingen som organisation måste hitta rutiner som säkerställer att arbetssökande får bra hjälp och information oavsett vilken handläggare de träffar. Flera deltagare anser också att regelverken för Arbetsförmedlingens olika program och insatser är otydliga. Detta medför att de först måste ta reda på vilka regler som gäller för att få delta i olika insatser och därefter övertyga handläggarna om att de har rätt att delta.

Några deltagare menar dock att de förväntningar som ställs på Arbetsförmedlingen om att säkerställa att målgruppsanpassad information når ut är orealistiska. En deltagare anser det omöjligt att skapa en organisation som fungerar för alla, då varje arbetssökandes förutsättningar är väldigt individuella. Han menar att alla måste ta eget ansvar, kämpa lite extra och ta reda på saker själv. En arkitekt menar att handläggarna inte har betalt för att ha kunskap om allt ifrån Migrationsverkets regler till etableringsprocessen för arkitekter, och därför inte kan förväntas ha all information.

Vägledning

Många deltagare vill använda sin akademiska examen men vet inte hur de ska gå till väga för att hitta ett arbete i Sverige. De uppger att de vare sig har fått information om eller vägledning till hur man söker ett arbete i Sverige från Arbetsförmedlingen. En arkitekt menar att hon inte förväntar sig att Arbetsförmedlingen ska kunna svara på specifika frågor om hur hon ska göra för att få jobb i sitt yrke, men att hon förväntar sig att de ska kunna hänvisa henne till var hon kan få svar på dessa frågor. En ekonom och datavetare uttrycker också önskemål om vägledning när hon ställer frågor till Arbetsförmedlingens handläggare: "De ger mig fler papper, mer information – men ingen orientation⁷."

"De ger mig fler papper, mer information – men ingen orientation."

Många deltagare menar att deras handläggare inte strävar efter att de ska hitta ett arbete där de kan utvecklas, utan att de är inriktade på att de ska hitta ett jobb vilket som helst. En samhällsvetare berättar exempelvis att hon blivit rekommenderad att läsa en yrkesutbildning till elektriker. En kvinna med bakgrund inom HR formulerar det som att "Man vill jobba, inte bara för en inkomst – man vill jobba i det område där man har kunskap, erfarenhet, egenskaper."

En kvinna från Nordamerika menar att Arbetsförmedlingens handläggare har svårt att förstå skillnaden mellan jobb och karriär: "När jag träffade dem, de tänkte att jag bara ville ha ett jobb. Och jag vill inte bara ha ett jobb – ett

7 Från engelskans "orientation", på svenska "orientering/översikt/inriktning".

jobb kan jag få – jag vill bygga en karriär i Sverige och ta något som leder till nästa steg inom mitt område. De förstod inte vad jag menade, att jag hade en karriär i mitt hemland som jag ville fortsätta i Sverige.”

Flera deltagare poängterar i likhet med detta att de hade gjort karriär innan de kom till Sverige. Vissa känner en stor frustration över att de hade en bra position innan de flyttade och att de nu får börja om från noll. De flesta poängterar dock att de inte förväntar sig att de ska kunna fortsätta på samma nivå direkt, men att det är viktigt att

det finns möjlighet att avancera. En ekonom berättar exempelvis att hon nekade en praktikplats som diskare, då hon inte kunde se någon nytta med ett arbete där hon inte ens kunde öva sin svenska. ”När jag praktiserar i en restaurang som diskare, jag kan inte förbättra min svenska. Jag kan inte prata med en diskmaskin för att förbättra min svenska.”

”När jag praktiserar i en restaurang som diskare, jag kan inte förbättra min svenska. Jag kan inte prata med en diskmaskin för att förbättra min svenska.”

Några deltagare anser dock att det missnöje som uttrycks snarare handlar om att förväntningarna på Arbetsförmedlingen är för högt ställda. En man från Nordafrika anser att många arbetsökande kräver för mycket, exempelvis personer som kommer till Arbetsförmedlingen utan att kunna svenska men som trots detta vill ha ett jobb. En annan deltagare framhåller att det i hans hemland i södra Europa finns många personer med akademisk examen som arbetar med andra saker, och om man dessutom inte kan språket anser han att förväntningarna på vilket jobb man kan få måste vara realistiska.

Flera deltagare ger samtidigt en nyanserad bild av sina egna för- och nackdelar på den svenska arbetsmarknaden, däribland en kvinna med HR-bakgrund. ”De (arbetsgivarna) vill att de som arbetar inom Human Resources har kunskap om svenska arbetsmarknadslagar och lagstiftning. Så även om jag har HR-bakgrund, jag känner inte till svenska arbetsmarknadslagar och kan förmedla med fack och allting, det är en nackdel för mig. Det är en fördel att jag har jobbat i en internationell situation med mångfald och personer från olika länder.” Hon anser själv att det hon behöver är en möjlighet att få komma in på en arbetsplats och där bygga upp erfarenhet av hur det fungerar i Sverige.

Kunskap om akademiker

De flesta deltagare framhåller att Arbetsförmedlingen inte har kunskap om deras utbildning och arbetsmarknad. En arkitekt menar att Arbetsförmedlingen kan erbjuda mycket hjälp till personer med låg utbildningsnivå, medan de som är akademiker hjälper sig själva bättre.

En molekylärbiolog beskriver sitt möte med Arbetsförmedlingens handläggare: "Vad är det? Vilket yrke? Vi vet inte vad det är för jobb. Och jag måste förklara för dem vad det betyder och vad en molekylärbiolog gör." Då handläggarna inte hade någon information om hennes yrke uppmanade de henne att på egen hand söka information om sitt yrke i Sverige. Hon förvånades över detta då hon hade förväntat sig att få denna information från Arbetsförmedlingen.

"Och jag måste förklara för dem vad det betyder och vad en molekylärbiolog gör."

En annan deltagare menar att hennes problem med Arbetsförmedlingen beror på att hon är för utbildad. Innan hon flyttade till Sverige hade hon påbörjat doktorandstudier i ett annat nordeuropeiskt land. Från Arbetsförmedlingen ville hon exempelvis få information om hur hon skulle gå till väga för att få en doktorandtjänst i Sverige. "På Arbetsförmedlingen förstår man inte vad jag forskar i och (de) fortsätter ge mig förslag till forskolläraryrke."

Flera deltagare ger samma bild. En samhällsplanerare upplevde exempelvis att Arbetsförmedlingen inte förstod henne och vad hon behövde och inte heller var uppdaterad på hennes arbetsmarknad. En ingenjör menar att de rekryteringsföretag han träffat inom hans bransch varit mer erfarna och kunniga i jämförelse med handläggarna på Arbetsförmedlingen. Han påpekar att rekryteringsföretagen, till skillnad från Arbetsförmedlingen, också hade direktkontakt med arbetsgivare. En dataingenjör ger en mer positiv bild. Hon berättar att hon genom Arbetsförmedlingen har fått träffa potentiella arbetsgivare. Vid dessa möten har hon bland annat kunnat ställa frågor om vad arbetsgivarna förväntar sig av en dataingenjör.

Service och bemötande

Det finns en stor variation i deltagarnas upplevelse av hur tillgängliga handläggarna på Arbetsförmedlingen är. Vissa uppger att de träffar eller har träffat sin handläggare ofta, medan andra beskriver att de efter att ha varit inskrivna vid Arbetsförmedlingen i flera månader aldrig har träffat någon handläggare.

De deltagare som upplever handläggarnas tillgänglighet som ett problem beskriver hur deras handläggare sällan är på plats på kontoret eller sitter upptagen i telefon, och att frågor per e-post besvaras först efter några veckor. Flera deltagare beskriver också att de ofta möter arbetsförmedlare och andra myndighetspersoner som inte kan eller vill besvara deras frågor och endast hänvisar dem vidare. "Man frågar någon som säger att de inte vet och hänvisar vidare till någon annan. Men man måste kämpa sig igenom det, man får inte gå därifrån förrän man har fått information, det är enda sättet att få information."

Några deltagare anser att de har fått bra information och bemötande från

sina handläggare. En deltagare som i dag går Korta vägen blev av sin handläggare erbjuden att välja mellan olika alternativ, där Korta vägen var ett. Hon tror att det var viktigt att hon tydligt markerade att hon *måste* arbeta och att hon ville ha handläggarens råd om hur hon skulle gå till väga för att börja arbeta *snabbt*. Flera deltagare påpekar att de som är nya akademiker i landet behöver någon som motiverar och uppmuntrar dem. Det finns de som menar att deras handläggare har gjort just detta medan andra ger en direkt motsatt bild.

Några deltagare är extremt missnöjda med Arbetsförmedlingen. En latinamerikansk kvinna beskriver exempelvis att "hela hennes erfarenhet av Arbetsförmedlingen har varit en katastrof". En deltagare från Nordafrika menar dock att det missnöje som uttrycks till stor del grundar sig i att personerna är arbetslösa och stressade.

Några deltagare ger samtidigt exempel på mycket klandervärt bemötande från deras handläggare. En deltagare från Centralasien beskriver hur hon vid sitt första möte med en handläggare på Arbetsförmedlingen inledningsvis fick en fråga om hon hade några arbetsrelaterade kontakter i Sverige. När hon svarade nekande uppgav handläggaren att det utan kontakter skulle bli svårt för henne att hitta jobb i Sverige. Efter detta frågade handläggaren henne om hon övervägt att byta sitt namn till ett mer svenskklingande, med hänvisning till att det är svårt att komma in på den svenska arbetsmarknaden med ett utländskt namn och att arbetsgivare över huvud taget inte skulle kolla på hennes cv. "De sa det på mitt första möte och jag (tänkte) ok: *Oh my God ... Men jag tänker inte byta mitt namn bara för att hitta jobb. Och de sa: Ja, men verkligheten är så.*"

"Men jag tänker inte byta mitt namn bara för att hitta jobb. Och de sa: Ja, men verkligheten är så."

Andra myndigheter kan informera mer

Universiteten ger viss information

Bland de deltagare som har kommit som studenter till Sverige är det flera som uppger att de har fått en hel del information från sitt universitet. En deltagare som kom till Sverige som mastersstudent berättar att hennes universitet hade sett till att hennes personnummer var klart när hon anlände till Sverige. Hon blev även erbjuden att delta i ett mentorprogram med seniora studenter och fick information om universitetets karriärservice. Men hon pekar också på brister, exempelvis fick hon ingen information om Arbetsförmedlingen.

En annan deltagare som kom till Sverige som mastersstudent berättar att den internationella koordinatören vid universitetet informerade honom om

att han skulle registrera sig hos Skatteverket samt om legitimationsprocessen för hans utbildning.

Ytterligare en deltagare arbetade som bolagsjurist i sitt hemland innan hon flyttade till Sverige för att studera en mastersutbildning. Från universitetet fick hon information om Migrationsverket och Skatteverket, men ingen om arbetsmarknaden. När hon efter sin utbildning sökte jobb upptäckte hon av en slump att det fanns en kompletteringsutbildning för utländska jurister, vilken hon nu har läst.

Många vill ha information tillsammans med sitt uppehållstillstånd

Migrationsverket och Skatteverket är de två myndigheter som de flesta personer som flyttar till Sverige i ett tidigt skede har kontakt med. De flesta deltagare uppger att de inte har fått någon information om den svenska arbetsmarknaden från dessa myndigheter. Samtidigt uttrycker många att de gärna skulle vilja få sådan information tillsammans med sitt beslut om uppehållstillstånd.

En deltagare påpekar att det skulle underlätta planeringen av den första tiden i Sverige för de personer som, i likhet med henne, får uppehållstillstånd innan de kommer till Sverige. En annan deltagare ger ett exempel på vad som skulle kunna stå i ett brev från Migrationsverket. "Nu har du rätt att bo och arbeta här i Sverige. Nu måste du anmäla dig till Försäkringskassan, Skatteverket och boka en tid med Arbetsförmedlingen." En deltagare anser att ett sådant brev eller informationspaket bör innehålla allt ifrån information om bostadsköer till vilken myndighet man kan vända sig till om man har utländsk utbildning.

En samhällsvetare från Asien berättar att hon har varit i kontakt med många myndigheter sedan hon flyttade till Sverige. "När vi gifte oss var det Skatteverket som ändrade information, till Migrationsverket sökte jag om permanent uppehållstillstånd och sedan medborgarskap." Ingen av dessa myndigheter har dock gett henne någon information om eller vägledning till den svenska arbetsmarknaden.

För många blir Arbetsförmedlingen därför den enda myndighet som de upplever att de kan vända sig till. En ekonom från Nordafrika uttrycker det så här: "När man är ny i ett land man söker vad som helst för att förbättra sig för att få en bra början. Men jag hittade bara Arbetsförmedlingen. Jag tänkte att de skulle hjälpa mig mycket, men det var inte så. (Men) det är bara Arbetsförmedlingen som en nyinvandrare kan få hjälp från." En ingenjör från Asien anser också att Arbetsförmedlingen är den enda myndighet som kan hjälpa de som är nya i Sverige till arbetsmarknaden. "Först och främst

"Det finns ingen annan väg, bara Arbetsförmedlingen."

väljer alla att gå till Arbetsförmedlingen. Det finns ingen annan väg, bara Arbetsförmedlingen.”

Bild av arbetsmarknaden från medier

Flera deltagare hänvisar till den bild de har fått av arbetsmarknadsläget genom nyhetsmedier, och det är tydligt att många påverkas av den information om den svenska arbetsmarknaden som förmedlas därigenom.

En man oroar sig exempelvis över att en höjd pensionsålder kommer innebära att invandrare aldrig får chansen att komma in på arbetsmarknaden. En annan man oroar sig över att det finns många arbetslösa svenska ungdomar. ”Jag ser i Sverige nu många svenska ungdomar som är arbetslösa, så jag tänker hur ska vår framtid bli? Om de inte hittar (jobb), hur ska vi få jobb?” Flera deltagare hänvisar till att de som invandrare alltid står sist i kön.

En kvinna menar att det sänker självkänslan att höra talas om invandrade akademiker som städar. Själv var hon innan hon kom till Sverige doktorand inom humaniora, men hon berättar att hennes självförtroende har sänkts av den bild som förmedlas av medierna. ”Jag var förberedd. Jag hade hört om läkare som arbetade som städerskor, jag hade hört talas om journalister som arbetade på tunnelbanan. Och jag var förberedd att okej, eftersom jag är invandrare, jag är inte värd och därför jag måste vara förberedd (på) att bara bli städerska. Det är det man får som meddelande i medierna när man kommer som invandrare, och då vår självkänsla är noll. För det är det vi hör i media – bli glad om du är städerska.”

*”För det är det vi
hör i media – bli glad
om du är städerska.”*

Perspektiv på kritiken

Flera deltagare ger under eller i slutet av gruppsamtalen perspektiv på den kritik som de har framfört. En del deltagare, däribland en man från Nordeuropa, betonar att de känner sig välkomna till Sverige. ”Det är svårt att vara invandrare i vilket land som helst, men jag kände mig i varje fall ganska respekterad här i Sverige. Även om det är svårt, även om man inte får all information (och) man vet inte hur man ska bete sig och så vidare ... det var inte dåligt. Jag kände mig respekterad.” Han påpekar också att alla administrativa saker är lätta i Sverige, i hans hemland skulle han få köa hela natten för att få ett personnummer.

Flera deltagare framhåller att det generellt sett har fungerat bra i Sverige, att det finns många möjligheter och en vilja att hjälpa. En latinamerikansk kvinna lyfter fram att hon tycker att det är fantastiskt att man uppmuntras att lära sig svenska och att det är gratis, samt att det finns något för alla personer: ”Jag trivs jättebra här, jag bara vill ha ett jobb ... igen.”

En man från Nordeuropa påpekar att även om deltagarna i gruppsamtalet har framfört mycket kritik mot Arbetsförmedlingen är det bra att den finns. "Även om vi säger att Arbetsförmedlingen är dålig, den är någonting bra, i början. Det är bra att den finns, den kan vara bättre (men) vi pratar om förbättringar. Det är bra ändå tycker jag ... ingen är perfekt."

Flera andra deltagare framhåller i likhet med detta att det är bra att Arbetsförmedlingen finns, men att de önskar att den skulle fungera bättre. De poängterar också att den kritik de har framfört riktar sig mot saker som med enkla medel skulle kunna innebära stora förbättringar. Flera andra deltagare anser också att det förmodligen skulle vara mycket svårare att komma som invandrare till deras hemländer än det har varit för dem att komma till Sverige. En nordafrikansk man menar att en anledning till att många ser allting som svart är att de är arbetslösa.

*"Även om vi säger att
Arbetsförmedlingen är dålig,
den är någonting bra, i början.
Det är bra att den finns,
den kan vara bättre (men) vi
pratar om förbättringar."*

Men det finns också jämförelser som är till Sveriges nackdel. En deltagare berättar att hon själv arbetade med att välkomna migranter till sitt hemland. Där försågs migranter med ett informationspaket och en webbplats med samlad och relevant information där det även var möjligt att direkt registrera sig på kurser och liknande. Hon menar att Sverige borde tänka lite mer kreativt, utifrån var invandrare finns och varför de är där. Exempelvis nämner hon biblioteken som en outnyttjad informationskanal. "Den första saken jag gjorde när kom till Sverige, efter Skatteverket och Migrationsverket, var att jag gick till biblioteket. För i (mitt hemland) är det där alla invandrare får information om alla program som finns, på biblioteket. Och bibliotekarien hon tyckte att jag var helt galen, 'jag har ingen aning om vad du kan göra här', det var så konstigt. Men det var 15 andra invandrare som satt och använde datorer där. Det är så många personer som använder resurser och ingen information alls där."

En man menar att en enkel åtgärd som skulle vara mycket bra vore att på en webbplats sammanställa länkar som innehåller information om olika yrken. En kvinna hänvisar till Crossroads webbplats – som enligt henne är en modell för hur bra och lättförståelig information till invandrare kan se ut. Hon menar att det utifrån denna modell borde finnas en variant för akademiker som är nya i Sverige. Själv önskar hon att hon som ny i Sverige hade haft tillgång till en sådan webbplats som på ett enkelt språk förklarar vad olika myndigheter gör. Hon menar att sidan inte behöver vara en komplett guide, men att den bör innehålla de första stegen till studiekomplettering eller till arbetslivet. Hon föreslår också att om en sådan webbplats fanns, borde det vara obligatoriskt att logga in på denna för att få sitt personnummer.

Vilka förbättringar efterfrågas?

Flerspråkig information

Många deltagare poängterar att deras informationsbehov var som störst när de just hade kommit till Sverige, samtidigt som mycket information bara fanns på svenska. En kvinna från Nordamerika beskriver att hon efter ett drygt år i Sverige börjat lära sig svenska och att hon då plötsligt upptäckte all den information som exempelvis finns i tunnelbanan.

Många deltagare är engelsktalande och har kunnat ta del av engelskspråkig information som finns på många webbplatser. Några deltagare berättar dock att de, när de väl lärt sig svenska, upptäckt att många myndigheters, företags och organisationers webbplatser innehåller mycket mer information i den svenska än den engelska versionen.

En latinamerikansk kvinna framhåller att hon inte kunde veta sig engelska eller svenska när hon kom till Sverige, och att hon därför hade mycket svårt att hitta information. En annan latinamerikansk kvinna beskriver svårigheter med att söka information på nätet utan att behärska svenska till fullo: "Språket är (anledningen till att) det tar så mycket tid i början, det är inte tillgängligt. Man måste googla rätt ord på svenska, gör man ett fel så finns det inte och det är något som jag fortfarande har problem med."

Många deltagare vill att information om vägen till arbetsmarknaden ska vara flerspråkig så att invandrade personer snabbt ska kunna tillgodogöra sig denna. En deltagare från Nordafrika har en avvikande uppfattning. Han menar att de som vill också kan få information om den svenska arbetsmarknaden, även om de inte kan svenska. Han framhåller att han själv har hittat ett antal olika flerspråkiga webbsidor med sådan information.

Bättre samordning och mer vägledning

Det finns många olika myndigheter som är inblandade i invandrade akademikers etablering. Vilka myndigheter som är relevanta ur den enskildes perspektiv beror bland annat på personens ursprungsland och utbildningsinriktning. Några deltagare menar att det kan vara svårt att veta vilken myndighet som gör vad. En läkare berättar exempelvis att hon skickade sina intyg till flera olika myndigheter – däribland Socialstyrelsen, Höskoleverket och VHS – för att försäkra sig om att de kom till rätt instans.

Några deltagare menar att många myndigheter och organisationer har samma mål, men att dessa inte har kontakt med varandra. Flera deltagare vill se ett ökat samarbete och förbättrad samordning myndigheterna emellan. Många efterfrågar också samlad och sammanfattad information från många olika

myndigheter. De anser att myndigheternas webbplatser visserligen innehåller mycket bra information (för den som kan svenska), men att den information de behöver är utspridd på väldigt många myndigheters webbplatser.

En kvinna som forskat och arbetat inom läkemedelsindustrin i ett antal olika länder menar "Angående information om arbetsmarknad när man kommer till Sverige – man behöver veta mycket mer. Och det är inte så lätt att hitta information, för det finns så mycket, men man vet inte vad som är bra för en själv." Flera deltagare tar i likhet med detta upp att det är svårt för den som är ny i ett land att veta vilken information som han eller hon behöver.

Flera deltagare menar att det egentligen inte handlar om brist på information utan om brist på vägledning. "All information är utspridd på olika platser och det är väldigt svårt att hitta. Och man kan ju inte gissa vad man behöver få veta eller förutsätta att man kan, eftersom det är olika i olika länder." En annan deltagare efterfrågar vägledning som riktar sig just till dem som är akademiker och nya i Sverige: "I mina mest desperata drömmar har jag tänkt att jag skulle vilja att någon tar mig handen och säger – du är en akademiker, du måste gå dit. Det är det vi saknar." En deltagare menar dock att förutsättningarna för en god vägledning saknas. Han anser att det finns så många regler att det skulle vara svårt att ge korrekt information till en person som inte känner till det svenska systemet.

*"I mina mest desperata drömmar
har jag tänkt att jag skulle vilja att
någon tar mig handen och säger
– du är en akademiker,
du måste gå dit.
Det är det vi saknar."*

En tydlig process att följa

Många deltagare beskriver att det ofta har varit en hård kamp för att få tag på information och menar att det borde gå att organisera informationsspridningen bättre. I dagsläget är det flera deltagare som upplever att de av rena tillfälligheter har kommit över information som sedan visat sig var väldigt viktig för dem. En kvinna poängterar att hon i första hand är förvånad över att informationen inte når fram trots alla möjligheter som finns med dagens teknik.

Många deltagare återkommer till att det borde finnas en tydlig process för nya akademiker som visar vägen till etablering på den svenska arbetsmarknaden. Helst skulle de vilja ha tydliga och konkreta steg att följa. En humanist hänvisar till ett tidningsurklipp som beskriver sex steg för att ta sig till den svenska arbetsmarknaden. Hon har med sig artikeln till gruppsamtalet och visar för övriga deltagare. Vanligtvis hänger tidningsurklippet på hennes kylskåp och hon återkommer ofta till texten då hon upplever att de stegvisa riktlinjerna är ett stöd för henne på vägen till den svenska arbetsmarknaden.

Många deltagare framhåller att det redan i dag finns tydliga etableringsprocesser för vissa invandrade akademiker. För legitimationsyrken finns det exempelvis en tydlig process att följa. En tandläkare från Mellanöstern ger exempel på detta. Hon fick av sin man, som själv arbetade inom vården, veta att hon skulle skicka sina betyg till Socialstyrelsen. Som svar fick hon ett brev från Socialstyrelsen som beskrev processen för att få en svensk tandläkarlegitimation.

Det finns även en sammanhållen process för de som kommer till Sverige som flyktingar. Deltagarna påpekar att flyktingar exempelvis får information direkt från olika myndigheter, de får en etableringsplan, erbjuds sfi-kurser och får samhällsinformation. En kvinna som själv arbetar som samhällsinformatör för flyktingar påpekar detta: "De (flyktingar) får information från myndigheter direkt; att det finns sfi-kurser, det finns en etableringsplan. Men om man kommer till Sverige av någon annan anledning... det finns ingen information för oss som tillhör en annan grupp." Många deltagare skulle vilja ta del av en process som liknar den som erbjuds flyktingar och deras anhöriga.

Många deltagare poängterar att det är viktigt för dem som akademiker att få information så tidigt som möjligt och att snabbt hitta en väg till arbetsmarknaden, då utbildning och yrkeserfarenhet snabbt föråldras. Men tidig information handlar också om timing, särskilt för studenter. Många av de deltagare som kom till Sverige som studenter uppger att de under sin studietid inte planerade att stanna i Sverige och därför inte skulle ha varit mottagliga för information. Samtidigt framhåller de att information och vägledning måste nå fram så snart som möjligt när de har bestämt sig att stanna i Sverige för att bidra till en kort etableringstid.

Myndigheter kan när de vill – inbjudan till gynekologisk undersökning

En deltagare berättar under gruppsamtalen att hon kort efter att hon flyttat till Sverige och folkbokfört sig fick ett brev från vårdcentralen adresserat i sitt namn. Brevet innehöll en inbjudan att göra en gynekologisk undersökning. Hon förvånades över att vårdcentralen visste att var hon bodde, men framför allt över att hon fick denna information men ingen annan. "Det betyder att när regeringen vill förmedla någonting till oss – de gör det – när det är i deras intresse. Problemet är, varför kan de inte bara skicka till exempel en inbjudan för att du ska träffa en studie- eller arbetsvägledare direkt när du kommer?" Hon berättar att det

"Problemet är, varför kan de inte bara skicka till exempel en inbjudan för att du ska träffa en studie- eller arbetsvägledare direkt när du kommer?"

tog två år innan hon träffade en studie- och yrkesvägledare, ett möte som hon anser har varit avgörande för hennes fortsatta tid i Sverige. Informationen om att studie- och yrkesvägledning fanns upptäckte hon dock av en tillfällighet, när hon läste på en informationstavla i korridoren utanför sfi-klassrummet.

Hon har själv många idéer om vad som kan göras bättre i praktiken. "Ibland är det en slump att vi får information som är så viktig. Om vi hade till exempel ... du som kommer får inte bara ett litet papper från Skatteverket som säger nu är du folkbokförd i Sverige och om du flyttar måste du göra det här. Varför (skickar) de inte också (ett meddelande om att) du har tid hos en studie- och arbetsvägledare, samma sak som en gynekologisk undersökning, för det är mycket viktigare för oss? Det är något de borde göra direkt, då skulle jag inte ha väntat i två år innan jag fick veta att det finns en studievägledare i Sverige."

Hon påpekar att allt handlar om politiska beslut: om det går att skicka erbjudanden om att göra gynekologiska undersökningar och om vaccinationer till henne, trots att hon aldrig varit i kontakt med vården i Sverige, då kan de också bjuda in till annat.

Nytänkande om informationskanaler

Flera deltagare menar att myndigheterna måste tänka i nya banor vad gäller informationskanaler för att nå invandrade akademiker. Många förslag framkommer i gruppamtalen och en hel del har redan nämnts. Bland dessa kan nämnas informationsspridning på bibliotek, vid svenskundervisningen och dess anslagstavlor samt genom professionskollegor som själva invandrat till Sverige.

Många deltagare betonar att de både behöver formell information och vägledning från olika myndigheter, men även en mer informell variant för att förstå hur saker och ting fungerar *egentligen*. Här efterfrågas någon som själv har gått igenom samma process, gärna en invandrad person med liknande utbildningsbakgrund som är etablerad på den svenska arbetsmarknaden.

Mot bakgrund av detta förespråkar de mentorsprogram där kontaktnät kan skapas och information och tips spridas. En invandrad akademiker som mentor skulle kunna vägleda dem genom att berätta om sina egna erfarenheter. De betonar att en svensk person som aldrig har varit utanför inte kan berätta hur man ska göra för att komma in. En deltagare menar "att få information från en svensk som aldrig suttit i ens stol, de kan berätta mycket, men vi har *upplevt* och vi vet precis vad som kommer att hända nästan." Andra deltagare påpekar att många svenskar inte vet hur Migrationsverkets olika visumregler eller sfi fungerar, och att en invandrad akademiker som mentor skulle spara tid och pengar.

En ingenjör som i dag är etablerad på den svenska arbetsmarknaden betonar vikten av nätverk och han skulle själv gärna ställa upp som mentor. "Jag har

lyckats hitta ett jobb och integrera mig nu i Sverige och jag kan jättegärna ge tips till dem som kommer och uppmuntra dem." Flera organisationer framhålls också som viktiga källor till denna typ av information. Bland annat lyfts Crossroads, Röda korset, samhällsinformatörer och föreningar för landsmän fram.

En deltagare föreslår ett webbaserat forum där invandrare kan ställa frågor till varandra och myndigheter. Flera deltagare efterfrågar en webbportal som samlar all relevant information på samma ställe inklusive information om olika yrken. Flera deltagare anser också att någon myndighet borde få i uppdrag att i samband med uppehållstillstånd eller folkbokföring skicka ut ett informationspaket. En annan idé som förs fram är att alla personer i samband med sitt personnummer också får ett samtal om den svenska arbetsmarknaden och det svenska samhället, en inbjudan till studie- och yrkesvägledning samt en hänvisning till var man kan ställa frågor.

"Jag har lyckats hitta ett jobb och integrera mig nu i Sverige och jag kan jättegärna ge tips till de som kommer och uppmuntra dem."

Information åt andra hållet

Denna rapport handlar om vilken information invandrade akademiker får och behöver för att kunna etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. I en allt mer internationaliserad värld kräver dock en väl fungerande matchning på arbetsmarknaden inte enbart att invandrade akademiker ska lära sig mer om Sverige, utan de som anställer måste också lära sig mer om världen. Flera av deltagarna i denna studie läser eller har läst samma utbildning i Sverige som de redan har utbildat sig till och arbetat med innan de kom hit, då de upplever att utländska meriter inte räknas i Sverige. Deltagarna beskriver möten med arbetsgivare och rekryterare som tydliggjort att de måste skaffa sig en svensk utbildning för att vara attraktiva på den svenska arbetsmarknaden. En deltagare som i sitt hemland under flera år arbetat som bolagsjurist beskriver sitt möte med ett bemanningsföretag: "De sa: Allt som du gjort utanför Sverige räknas inte, så du måste börja från början här."

"De sa: Allt som du gjort utanför Sverige räknas inte, så du måste börja från början här."

En kvinna med utbildning från ett nordamerikanskt universitet upplever att hennes utbildning är bättre än motsvarande svenska utbildningar, men att svenska arbetsgivare utgår från att det som är svenskt alltid är bäst.

Flera deltagare framhåller också att det krävs att man har en svensk referens i cv:t för att bli kallad till en jobbintervju. En ingenjör från Nordeuropa tror att det i första hand handlar om att svenska arbetsgivare är dåliga på att värdera

utländsk kompetens: "I början hade mitt cv ingen svensk referens, det var inte tomt utan ett ganska bra cv, men med bara (nordeuropeiska) referenser. (Men) jag hade väldigt svårt att få intervjuer och så vidare. /.../ Men så fort jag hade en rad med ett bra svenskt företag på (mitt) cv, jag fick hur många intervjuer som helst." Han menar att det var en enorm skillnad efter detta jobb, trots att det bara var tre månader och dessutom i en helt annan bransch. Han tror att arbetsgivare i Sverige känner osäkerhet kring utländska utbildningar och arbetsgivare.

En latinamerikansk kvinna som har bott länge i Sverige tror däremot att det i själva verket handlar om att svenska arbetsgivare är rädda för att anställa någon från en annan kultur. "När man har en anställd, hur blir man av med den här människan sedan om den inte passar i gruppen? Det blir bara konflikter. Jag menar, alla är vita och så kommer ett svart får plötsligt in i gruppen. Vi är flock(djur)."

Avslutning

Med denna rapport vill vi belysa hur det är att komma till Sverige som akademiker och försöka orientera sig fram till den svenska arbetsmarknaden. Vår undersökning tyder på att många får lov att orientera utan både karta (information) och kompass (vägledning). Orienteringen sker dessutom i okänd terräng, där såväl hinder som hjälpmedel är obekanta.

Vi vill än en gång påpeka att resultaten i denna rapport inte är generaliserbara. Men valet av metod och perspektiv möjliggör en fördjupad förståelse för hur såväl problem som lösningar kan se ut. Rapporten skildrar de enskilda deltagarnas erfarenheter av och synpunkter på hur det ser ut i dagsläget, samt deras önskemål om förändring. Den bild som framträder tyder på att en hel del fungerar bra, men att mycket kan bli bättre. Kritik riktas både mot myndigheternas insatser, men också mot vår egen webbplats Omstart. Vi har lärt oss mycket och förhoppningsvis kan vi och andra förbättra det vi gör genom att lyssna på de erfarenheter, synpunkter och råd som skildras i denna rapport.

Förslag utifrån ett användarperspektiv

En hel del av deltagarnas kritik riktar sig mot Arbetsförmedlingen "Arbetsförmedlingen kan inte hjälpa akademiker". Den kritik som framförs överensstämmer med resultaten från Sacos tidigare studier, däribland av arbetsökande akademikers syn på Arbetsförmedlingen.⁸ En viktig iakttagelse är samtidigt att myndigheten i deltagarnas ögon har en mycket central roll för invandrade akademikers etablering "Det är bara från Arbetsförmedlingen som en nyinvandrare kan få hjälp". Detta innebär att både förväntningar och förhoppningar i hög utsträckning kanaliseras gentemot myndigheten. Vi hoppas att Arbetsförmedlingen tar fasta på och funderar över de synpunkter som framkommer i studien, där också många tänkbara lösningar skildras.

Samtidigt bör kritiken analyseras ur ett större perspektiv: Vilken myndighet har vilket uppdrag och varför? Bör Arbetsförmedlingen så gott som ensam ansvara för den digra uppgiften att lotsa akademiker in i Sverige? Många akademiker som kommer till Sverige har fått uppehållstillstånd innan de landar på svensk mark. Därmed skulle de också kunna förbereda sig och planera

⁸ Wennström, Ossian och Johanna Diehl (2005) Kundperspektiv på Arbetsförmedlingen: 60 arbetsökande akademikers syn på Arbetsförmedlingen, Saco.

för sin framtid, om de hade haft tillgång till relevant och målgruppsanpassad information.

Migrationsverket är tillsammans med ambassaderna och konsulaten de första svenska myndigheter som många kommer i kontakt med. Därefter skaffar de flesta som vill leva och bo i Sverige ett personnummer och kommer då i kontakt med Skatteverket. Först senare, ibland långt senare, kommer den akademiker som flyttar till Sverige i kontakt med Arbetsförmedlingen. Mot bakgrund av detta bör regeringen ge Migrationsverket och eventuellt även Skatteverket i uppdrag att aktivt sprida individanpassad information till de personer som får uppehållstillstånd respektive ansöker om personnummer.

Utöver behovet av målgruppsanpassad information lyfter rapporten även fram invandrade akademikers behov av vägledning. Akademiker, såväl inrikes- som utrikesfödda, är personer med ett stort antal olika utbildningar och kompetenser som verkar inom olika sektorer och branscher. Det är utan tvekan allt annat än lätt att guida en sådan brokig skara till arbetsmarknaden. Kunskap om och fokus på en specifik målgrupp är samtidigt nödvändigt för att skapa en väl fungerande verksamhet. Saco har länge påpekat att Arbetsförmedlingens organisation behöver ökade inslag av arbetsdelning och specialisering för att förbättra sin service gentemot akademiker generellt och utrikesfödda akademiker i synnerhet. En och samma förmedlare kan inte ha överblick över hela arbetsmarknaden. Detta drabbar inte minst akademiker på grund av deras "udda" kompetenser.

Valet av perspektiv är förmodligen denna rapportens viktigaste bidrag. Vi har fört fram invandrade akademikers egna erfarenheter, synpunkter och förslag och har därmed sett bortom den befintliga myndighetsstrukturen och ansvarsfördelningen. Med "användarperspektiv-glasögonen" på måste såväl problem som lösningsförslag betraktas från en annan synvinkel än den enskilda myndighetens nuvarande uppdrag och roll. Därmed lyfter vi följande fråga: Vilka kan akademiker bättre än akademien? Vi anser att regeringen bör utreda vilken roll svenska universitet och högskolor skulle kunna ha för att främja invandrade akademikers etableringsprocess. Bland annat skulle svenska för akademiker kunna erbjudas på universitet och högskolor, både för att stärka de nyanländas akademikeridentitet och för att föra dem närmare universitetens kunskap och service. Därutöver skulle Arbetsförmedlingen kunna samverka med universitetens studie- och yrkesvägledning samt karriärservice för en målgruppsanpassad information och vägledning.

Förväntningar och jämförelser kan leda till missnöje

Arbetsförmedlingen drabbas i dagsläget, utöver att ses som enda informations- och vägledningsinstans, även av osäkerhet kring myndighetens syfte och roll. Något som sannolikt ligger Arbetsförmedlingen till last är dess namn: *Arbetsförmedlingen*. Namnet antyder att myndighetens huvudsakliga uppdrag är att förmedla arbete. Samtidigt har myndighetens uppdrag och roll stegvis förskjutits från att arbeta med matchning till att rusta utsatta grupper. Men myndighetens namn kvarstår och bidrar till förväntningar som, om de inte uppfylls, kan leda till missnöje med vad myndigheten finns till för och har att erbjuda.

En annan källa till missnöje är de regelverk som skapar skillnader mellan invandrare som kommit till Sverige från olika länder och av olika anledningar. Medan EU-medborgare kan börja arbeta inom den svenska vården direkt och under tiden förbättra sina språkkunskaper, måste den som utbildat sig till bland annat läkare och tandläkare utanför unionens gränser både genomgå en flerårig komplettering av sin utbildning och behärska det svenska språket för att komma i fråga för ett arbete. Missnöje riktas även mot att det för de invandrare som inte kommit till Sverige som flyktingar inte finns någon motsvarighet till den process med stöd, information och vägledning som skapats i och med etableringslagen.

Regeringen: ta fram en nationell vägledning och sprid den!

Invandrade akademiker, och särskilt de som lever med en svenskfödd partner, framhålls ofta som lättintegrerade grupper som klarar sig utan insatser från samhället. De invandrade akademikerna i denna studie anser dock själva att de är i stort behov av en guide till den svenska arbetsmarknaden.

Vi menar att regeringen måste ta ett ansvar för att samla och sammanställa relevant information från myndigheter och organisationer i en nationell vägledning till den svenska arbetsmarknaden. En sådan vägledning skulle skapa goda förutsättningar för nyanlända akademiker att planera för sin framtid och göra informerade val, samt stödja dem som i sitt arbete ska vägleda akademikerna. I arbetet med att ta fram, och därefter kontinuerligt uppdatera, vägledningen bör ett stort antal myndigheter och organisationer involveras. Vi som fackliga organisationer för akademiker bidrar mer än gärna med vår kunskap om arbetsmarknaden. Sacos webbplats Omstart är en god grund som guide för dem som har en akademisk utbildning. Vidare finns det mycket att hämta från Länsstyrelsernas samt Svenska institutets respektive webbplatser. Det är

samtidigt viktigt att arbetet med att ta fram en nationell vägledning till det svenska samhället och arbetsmarknaden kan hantera den ”projektifiering” som karakteriserar integrationsområdet. Verksamheter som bedrivs i projektform försvårar informationsspridning och därmed även en optimal matchning mellan projekt och projektdeltagare.

Regeringen måste slutligen ansvara för att den nationella vägledningen når ut till alla de personer som av olika anledningar flyttar till Sverige. Information och vägledning har en stor potential att skynda på nyanländas etablering. Vi bedömer att de förslag som presenteras i denna rapport inte är särskilt resurskrävande utan tvärt om bör vara samhällsekonomiskt lönsamma. Men de kräver nytänk – det kan vara nog så utmanande.

Förslag från Saco:

- Regeringen bör ta ansvar för att ta fram och kontinuerligt uppdatera en nationell vägledning till det svenska samhället och arbetsmarknaden.
- Regeringen bör ta ansvar för att sprida denna vägledning till alla som flyttar till Sverige, oavsett anledning. Det kan ske genom att ge Migrationsverket och eventuellt även Skatteverket i uppdrag att aktivt sprida vägledningen till de personer som får uppehållstillstånd respektive ansöker om personnummer.
- Regeringen bör överväga vilken roll universiteten kan spela i invandrade akademikers etableringsprocess. Dels skulle svenska för akademiker kunna erbjudas på universitet och högskolor som ett led i att stärka de nyanländas akademikeridentitet och föra dem närmare universitetens kunskap och service. Dels skulle Arbetsförmedlingen kunna samverka med universitetens studie- och yrkesvägledning samt karriärservice.
- För fler förslag, se Sacos promemoria ”Så kortar vi vägen till svensk arbetsmarknad - Sacos förslag för jobb och integration”.

Förslag från deltagarna:

- Individanpassad information och erbjudande om studie- och yrkesvägledning bör följa med ett beslut om uppehållstillstånd.
- Skatteverket bör aktivt sprida information och vägledning. En möjlighet är att den som får ett personnummer måste logga in på en webbplats med information för att få sitt personnummer.
- Arbetsförmedlingen bör ta fram ett gediget handläggarsöd för att säkerställa att samtliga handläggare som vägleder akademiker ger relevant information. Vidare bör handläggarsödet innehålla tydliga riktlinjer för deltagande

i olika program och åtgärder så att liknande fall får samma bedömning.

- Ett nytänkande kring informationskanaler krävs. Exempelvis kan biblioteken som samlingsplats utnyttjas bättre än i dag.
- Etablerade akademiker som invandrat till Sverige bör användas som guider till det svenska samhället och arbetsmarknaden. De kan ge värdefull information om var och hur man hittar jobb samt dela med sig av sitt nätverk, men även förklara oskrivna koder och regler.
- Forum, både fysiska och webbaserade, bör skapas för att underlätta erfarenhets- och informationsutbyte.

Referenslista

Nationella temagruppen asyl & integration (2008) "Introduktion och integration av nyanlända invandrare och flyktingar: Utredningar, granskningar, resultat och bristområden", *Asylmottagande i fokus*: Nr. 7.

SOU 2003:75 (2003) *Etablering i Sverige – möjligheter och ansvar för individ och samhälle*, Stockholm: Fritze.

SOU 2008:58 (2008) *Egenansvar – med professionellt stöd*, Stockholm: Fritze.

SOU 2012:69 (2012) *Med rätt att delta – Nyanlända kvinnor och anhöriginvandrare på arbetsmarknaden*, Stockholm: Fritze.

Riksrevisionen (2011) *Statliga insatser för akademiker med utländsk utbildning – förutsägbara, ändamålsenliga och effektiva?*, Stockholm: Riksrevisionen.

Ramböll Management (2010) *Nyanlända utrikes födda kvinnor – hinder och barriärer för etablering*, Stockholm: Ramböll.

Wennström, Ossian och Johanna Diehl (2005) *Kundperspektiv på Arbetsförmedlingen: 60 arbets-sökande akademikers syn på Arbetsförmedlingen*, Stockholm: Saco.

Edström, Josefin (2013) *Så kortar vi vägen till svensk arbetsmarknad - Sacos förslag för jobb och integration*, Stockholm: Saco.

Jonsson Tafur, Nadia *En bra Omstart – var och när?* Målgruppstest av Sacos webbportal Omstart, Stockholm: Saco

Appendix 1. Studiens genomförande och upplägg

Om metodvalet

Samtal i fokusgrupper är en metod för att samla in kvalitativa data. Metoden syftar till att ta del av fokusgruppsdeltagarnas erfarenheter och tankar genom en öppen diskussion kring ett visst tema.

Metodvalet medför några nackdelar. Resultatet kan vare sig generaliseras eller kvantifieras. Det går exempelvis inte att konstatera att någon uppfattning är vanligare än någon annan. Det finns också en risk att både intervjuare och deltagare kan påverka varandra och därmed resultaten. En vanlig grupp-psykologisk effekt är att deltagarna påverkas av varandra, vilket kan leda till att saker antingen under- eller överdrivs. Som framgår var urvalet till studien inte slumpmässigt. I kombination med att antalet deltagare är få bör en selektionsproblematik beaktas. Personer med starka uppfattningar eller upplevelser – negativa eller positiva – kan ha haft större benägenhet än ”gemene man” att anmäla sig.

En viktig fördel med metodvalet är möjligheten att få en stor mängd information, behandla komplicerade frågeområden samt kunna nyansera och problematisera. Genom öppna frågeställningar och en tillbakahållen moderatorroll kan samtalen anpassas till de frågor som deltagarna anser vara väsentliga. Detta är anledningar till metodvalet i denna studie.

Den information som framkommer genom fokusgruppssamtal kan potentiellt vara representativ och viktig för hela gruppen, oavsett belyser resultatet viktiga problem och möjliga lösningar utifrån målgruppens perspektiv. Deltagarnas historier, personliga upplevelser och tankar kommer därför – trots att resultaten bara gäller de enskilda individerna – öka vår förståelse för vad som fungerar bra och vad som kan bli bättre vad gäller tillgång till och behov av information samt informationsvägar. Detta är kunskap som vi i hög utsträckning saknar i dagsläget, och de invandrade akademikernas egna erfarenheter och synpunkter bör uppmärksammas.

Rekrytering och urval

Invandrade akademiker är en mycket heterogen grupp när det gäller exempelvis utbildningsnivå och utbildningsinriktning, ursprungsland, vistelsetid i Sverige och aktuell sysselsättning. Den gemensamma nämnaren för deltagarna

i denna studie är att de har en minst 3-årig högskoleutbildning från ett annat land än Sverige. Utöver detta kriterium var målet att samla deltagare med olika bakgrund och erfarenheter. I varje fokusgrupp eftersträvades bland annat en mångfald av utbildningsinriktningar och ursprungsländer samt en variation i aktuell sysselsättning och vistelsetid i Sverige.

För att rekrytera deltagare till studien gjorde Saco bland annat förfrågningar hos ett antal verksamheter som arbetar med nyanländas etablering: Arbetsförmedlingen, olika anordnare av svenskutbildningar, universitet som anordnar kompletterande utbildningar, kommuner och länsstyrelser. En annons lades även upp på Sacos webbplats samt Facebooksida. Deltagande i studien var frivilligt och anmälning skedde via e-post. Vid anmälningstillfället efterfrågades ett antal bakgrundsuppgifter som låg till grund för urvalet. Totalt anmälde 60 personer intresse för att delta i studien och av dessa valdes 40 deltagare ut att delta. Vid de fyra intervjutillfällena lämnade ett antal personer återbud och ytterligare några personer dök aldrig upp, därav utgörs det slutgiltiga deltagarantalet i studien av 29 personer.

Om deltagarna

De personer som valdes ut att delta i fokusgrupperna hade sitt ursprung i 23 olika länder i Afrika, Amerika, Asien och Europa. Flera deltagare hade erfarenhet av att studera eller arbeta i ett annat land (framför allt i Europa och Nordamerika) än sitt födelseland innan de kom till Sverige. Gällande utbildningsinriktning deltog bland annat läkare, tandläkare, ingenjörer, ekonomer, jurister, biologer och humanister i studien.

Deltagarna utgjordes av cirka två tredjedelar kvinnor och en tredjedel män, och åldersmässigt var de mellan 25 och 47 år. Deltagarna var vid studiens genomförande bosatta i Göteborg, Stockholm och Umeå. Under grupp samtalen framgick att det fanns en spridning bland deltagarna vad gäller anledningen till att de flyttat till Sverige. Det fanns såväl flyktingar, studenter, arbetskraftsinvandrare som anhöriginvandrare till en svensk- eller utrikesfödd person. Ett relativt stort antal hade flyttat till Sverige på grund av att de hade träffat en svensk partner. De flesta deltagare hade bott i Sverige i mindre än fem år. I princip alla deltagare kunde relativt obehindrat formulera och uttrycka idéer på svenska, ibland med stöd av engelska, under samtalen.

Genomförande

Gruppsamtalen föregicks av enskilda intervjuer

Gruppsamtalen föregicks av åtta enskilda intervjuer med invandrade akademiker i Stockholm. Dessa intervjuer genomfördes med andra deltagare än de som senare valdes ut att delta i fokusgruppsamtalen. Urvalet av deltagare till de enskilda intervjuerna gjordes utifrån dels studiens kommunikatörs kontakter med invandrade akademiker, dels Sacos kontakter med sfi-lärare i Stockholm som frågade sina studenter om intresse av att medverka.

De enskilda intervjuerna syftade dels till att identifiera frågeställningar som skulle kunna vara centrala under gruppsamtalen, dels att träffa personer som på grund av en låg språknivå antogs få svårt att formulera och uttrycka idéer i ett gruppsamtal.

Då resultatet från de enskilda intervjuerna i stort sett sammanfaller med resultatet från gruppsamtalen har dessa, på grund av intervjuformernas något olika upplägg, inte inkluderats i analysen.

Fokusgrupperna

De fyra gruppsamtalen genomfördes på samma sätt. Samtalen pågick under cirka en och en halv timme och spelades in på band. Förutom deltagarna medverkade en moderator samt två bisittare.⁹

Ett av moderatorns mål var att skapa en god och öppen stämning och se till att alla deltagare fick komma till tals. Deltagarna fick möjlighet att styra samtalen i relativt fri mån. Deltagarna uppmuntrades att interagera med varandra och jämföra varandras erfarenheter. Stor vikt lades vid att tydliggöra att det inte fanns några rätta svar på frågorna. Därav kom vissa frågor att avhandlas mer utförligt i vissa grupper än i andra.

För att hålla en röd tråd utgick moderatören från en frågemall (se nedan). Moderatören styrde vid behov diskussionen genom att ställa frågor som återknöt till diskussionsämnet.

Studiens huvudfokus var att söka svar på följande tre frågor:

1. Vilken information får invandrade akademiker om vägen till svensk arbetsmarknad?
2. Hur får de denna information?
3. Vilken information anser de själva att de behöver och hur skulle de vilja få denna?

⁹ Moderator var Josefin Edström, utredare på Saco. Bisittare var Nadia Tafur Jonsson och Pär Karlsson, kommunikatörer på Saco.

Frågemall

Öppningsfråga: Hur gick ni till väga när ni planerade för er framtid vad gäller arbete/studier när ni kom till Sverige?

- Hur skaffade du information om hur och var du hittar jobb? Vilken information fick du från exempelvis Migrationsverket och Arbetsförmedlingen? Har du själv sökt information och vilka källor använde du då? (myndigheter, sökord på internet)
- Har den information du sökt syftat till att du ska komma tillbaka till samma typ av jobb som du hade innan du kom till Sverige?
- Hur fick du information om vad som krävs för att kunna jobba med ditt yrke i Sverige?
- Tycker du att det har varit lätt eller svårt att ta reda på den information du har/har haft behov av?
- Vilken slags information är viktigast att få?
- Hur skulle du vilja att det skulle vara?

Test av webbportal

I samband med gruppsamtalen fick studiedeltagarna även testa Sacos webbportal Omstart.¹⁰ Deltagarna fick under en halvtimme söka information på webbportalen och därefter besvara ett antal frågor på en utskriven enkät. Till sist samtalade deltagarna om för- och nackdelar med denna webbportal i grupp. Testet genomfördes för att samla kunskap från webbportalens målgrupp om vad som fungerar bra och vad som kan förbättras. I vissa fall framkom under detta samtal synpunkter av relevans för det första gruppsamtalet gällande information; i dessa fall har synpunkterna inkluderats i denna rapport.

Några ord kan samtidigt sägas om det övriga resultatet från Omstartstestet. Omdömet från deltagarna kan sammanfattningsvis beskrivas som att en hel del var bra men att mycket kan bli bättre.

Deltagarna ansåg generellt att Omstarts styrka var den samlade informationen om viktiga saker som en nyanländ akademiker måste känna till. De flesta deltagare ansåg att informationen om vägen till jobb utifrån deras utbildningsinriktning skulle vara till hjälp för en akademiker som är ny i Sverige.

Många deltagare efterfrågade samtidigt mer specifik information om exempelvis olika möjligheter att lära sig svenska. Flera deltagare efterfrågade även exempel på en stegvis process som kan fungera som vägledning för den som är ny i Sverige. Vidare efterfrågades information om annat än arbetsmarknad och utbildning, exempelvis om bostäder, vilket påverkar möjligheten att etablera sig.

Resultatet från Omstartstestet har sammanställts och finns att läsa i en separat rapport: "En bra Omstart - men var och när? Målgruppstest av Sacos webbportal Omstart".

¹⁰ www.saco.se/omstart

Saco, Sveriges akademikers centralorganisation, är den samlande organisationen för Sveriges akademiker. Vi är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Sacos 22 självständiga förbund företräder yrkes- och examensgrupper från hela arbetsmarknaden, inklusive egenföretagare. Något som förenar våra medlemsförbund är akademisk utbildning, kunskap, kompetens och yrkesstolthet. Totalt är 630 000 akademiker medlemmar. Som företrädare för Sveriges akademiker är det självklart för Saco att ständigt påverka kunskapsnivån i Sverige. Utbildning och forskning som ger kunskap är en investering för såväl samhället som individen och är en av de viktigaste faktorerna för tillväxt och utveckling av ett samhälle.

Saco, Box 2206, 10315 Stockholm
tel vx: 08-6134800, www.saco.se